

Наталія МИСАК

*кандидат історичних наук, доцент
старший науковий співробітник відділу нової історії України
Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8685-9566>
e-mail: natalia_mysak@ukr.net*

СПОГАДИ КИРИЛА СТУДИНСЬКОГО ПРО БОРОТЬБУ ЗА УКРАЇНСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ У ЛЬВОВІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

У джерелознавчому дослідженні висвітлено один із аспектів боротьби українців за відкриття національної вищої школи в Галичині на початку ХХ ст., зокрема події 23 січня 1907 р., унаслідок яких понад сто студентів були заарештовані. Зазначено, що публіковані спогади професора Львівського університету Кирила Студинського – неоціненне джерело для розуміння суспільного ставлення до проблеми українського університету у Львові. Проаналізовано позиції викладацького складу, керівництва навчального закладу та деяких представників крайової організації. Вказано розбіжності в поглядах українських професорів: від несприйняття та ігнорування до усвідомлення необхідності продовжувати боротьбу. Особливу увагу акцентовано на чіткій позиції К. Студинського й О. Колесси, які, попри особисті непорозуміння, стали на захист студентів.

На основі аналізу загальних зборів викладацького складу Львівського університету, дискусій і словесних перепалок розкрито негативний вплив шовіністично забарвленої риторики тогочасної преси на формування упереджених поглядів більшості польських викладачів щодо української молоді. Також вказано на небажання тих, хто впливав на формування ідентичності й світогляду студентів, зрозуміти природу та мотивацію їхніх протестних дій і вчинків. Водночас відзначено вичікувальну позицію крайової адміністрації у цьому питанні.

Розкрито особистісну позицію автора, зокрема його емоційні стани, переживання під час виступів і розмов із викладачами, судовими службовцями, представниками органів влади, небайдужість до долі молоді, активну участь у підтримці заарештованих студентів. Відтворено детальну хронологію подій, учасником яких був К. Студинський: загальні збори професорів Львівського університету, арешти української молоді, її утримання у слідчій в'язниці, обговорення наслідків студентських заворушень на засіданні Крайової шкільної ради, особиста аудієнція у намісника тощо. Показано формування у молодіжному середовищі реноме К. Студинського як щирого прихильника українського студентства.

Ключові слова: Кирило Студинський, український університет, Галичина, молодь, арешти.

Проблема українського університету в Галичині була стрижневою у суспільно-політичному житті краю наприкінці XIX – на початку XX ст. Це зумовлювалося значними перетвореннями в соціальній сфері, зміною ролі вищої освіти у тогочасному суспільстві. Утвердження соціально-професійної стратифікаційної моделі, за якої запорукою високого статусу було не соціальне походження і матеріальні статки родичів, а відповідний рівень освіти та кваліфікація, активізація боротьби галицьких українців за національні права, вплинуло на зміну суспільного сприйняття освіти загалом. Відтак наявність/відсутність національної вищої школи трактували як значний поступ/обмеження для українського населення краю. В умовах поліетнічності, полімовності й полікультурності Галичини боротьба за український університет стала неабияким суспільним подразником, чинником нагнітання антагоністичних тенденцій між поляками й українцями.

Тему боротьби за національну вищу школу неодноразово піднімали в дослідженнях українські й зарубіжні вчені. Серед них варто назвати монографію і низку статей львівського історика Володимира Качмара, у яких автор розглянув суспільно-політичне тло проблеми, зокрема роль польсько-українських відносин, законодавче підґрунтя, парламентські дискусії щодо заснування національної вищої школи в Галичині, соціальні, культурні та політичні наслідки протестних акцій молоді¹. Різні аспекти боротьби за український університет висвітлено в дослідженнях Ігоря Гурака², Миколи Кугутяка³, Вікторії Стинської⁴, Криштофи Міхалевської (Krzysztofa Michalewska)⁵, Ярослава Мокляка (Jarosław Moklak)⁶ тощо. Проте поза увагою авторів залишається

¹ Качмар В. М. За український університет у Львові. Ідея національної вищої школи у суспільно-політичному житті галицьких українців (кінець XIX – початок XX ст.). Львів, 1999. 118 с.; Качмар В. М. Проблема українського університету у Львові в кінці XIX – на початку XX ст.: суспільно-політичний аспект: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Львівський державний університет ім. Івана Франка. Львів, 1999. 19 с.; Качмар В. М. Справа українського університету на тлі польсько-українських суперечностей у Галичині 1901–1908. *Проблеми слов'янознавства*. 2002. Вип. 52. С. 47–58; Качмар В. М. Суспільно-політичне віддуння сецесії українських студентів з Львівського університету в грудні 1901 р. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. 1999. Вип. 34. С. 289–299; Качмар В. М. Питання про створення українського університету у Львові в австрійському парламенті на початку XX ст. *Львів: місто – суспільство – культура: зб. наук. праць / за ред М. Мудрого*. Львів, 1999. С. 421–430.

² Гурак І. Студентство у боротьбі за відкриття українського університету у Львові та події 1 липня 1910 року. *Українознавчі студії*. 2007–2008. № 8–9. С. 305–315; Гурак І. «Молода Україна»: студентство в суспільно-політичному житті Галичини (60-ті рр. XIX – початок XX ст.). Івано-Франківськ: Вид-во ПП Третяк І. Я., 2007. 280 с.

³ Кугутяк М. Проблема українського університету в суспільно-політичному русі Східної Галичини (1848–1918). *Науковий збірник Українського Вільного Університету: матеріали конференції «Український вільний університет з минулого в майбутнє. До 70-річчя заснування (Львів, 13–14 лютого 1992 р.)*. Мюнхен; Львів, 1993. С. 16–20.

⁴ Стинська В. Боротьба за університет у Львові на початку XX століття. *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. 2001. № 8. С. 22–27.

⁵ Michalewska K. Sprawa uniwersytetu ukraińskiego w latach 1848–1914. *Studia Historyczne*. 1984. Zesz. 1 (104). S. 35–60.

⁶ Moklak Ja. Walka o uniwersytet ukraiński we Lwowie – kontekst włoski i południowosłowiański (1908–1914). *Чорноморський літопис*. 2014. № 10. С. 47–53.

соціальна складова боротьби, вивчення мотивації дій студентів, сприйняття проблеми різними соціальними групами.

Мета публікації – ввести до наукового обігу нове мемуарне джерело про боротьбу української молоді за національну вищу школу в Галичині на початку ХХ ст. – спогади проф. Кирила Студинського. Сприяти ґрунтовнішому розумінню проблеми, зокрема таких аспектів, як ставлення педагогічного персоналу (українського й польського) та адміністрації Львівського університету до студентських протестів, роль масмедій у розпалюванні польсько-українського протистояння у краї тощо.

До генези боротьби за український університет у Львові. Генеза подій, пік розгорання яких припав на перші роки ХХ ст., складна і тривала. Вона пов'язана зі збільшенням у 80–90-х роках ХІХ ст. чисельності українських студентів у Львівському університеті й одночасно з ігноруванням адміністрацією, попри законодавчі гарантії, їхніх освітніх прав. У цей час молодь могла навчатися рідною мовою лише на кількох кафедрах: української мови і літератури на філософському факультеті, яку в 1868–1894 рр. очолював Омелян Огоновський, та двох надзвичайних цивільного та кримінального права з

українською мовою викладу, заснованих 1862 р. У 1881 р. керівництво юридичного факультету звернулося до уряду з поданням, у якому пропонувало ліквідувати ці дві кафедри, створивши замість них цивільного права без зазначення мови викладання. Однак рішення влади було неочікуваним: кафедри одержали статус звичайних з українською мовою викладання⁷. Вдалося дещо покращити мовні права українців унаслідок політики «нової ери»: почали функціонувати кафедра всесвітньої історії зі спеціальним оглядом Східної Європи з українською мовою навчання (1894)⁸, яку Павло Роберт Магочій (Paul Robert Magocsi) назвав «найславнішою українською катедрою в Австро-Угорщині»⁹, та друга кафедра української літератури. Необхідно

Кирило Студинський, фото початку ХХ ст.
(ЦДІАЛ України. Ф. 362. Он. 1. Спр. 488)

⁷ Мудрий В. Змагання за українські університети в Галичині. Львів; Нью-Йорк, 1999. С. 48–49.

⁸ Michalewska K. Sprawa uniwersytetu ukraińskiego w latach 1848–1914. *Studia Historyczne*. 1984. Zesz. 1 (104). S. 39.

⁹ Магочій П. Р. Національні культури й університетські катедри. Торонто, 1980. С. 10.

зауважити, що ініціаторами розширення освітніх прав українців у вищій школі були самі студенти. Вперше ця ідея з'явилася у середовищі товариств «Академічний кружок» та «Дружній лихвар». У грудні 1881 р. вони навіть зверталися до Міністерства віросповідання і освіти (МВіО) з вимогою обрати спеціальний комітет, який би займався вирішенням питання відкриття кафедри української історії у Львівському університеті¹⁰. Ця теза була предметом обговорення і на другому студентському вічі 1884 р. Тоді учасники прийняли резолюцію, у якій зазначалося: «Віче домагається заведення українських викладів на всіх факультетах львівського університету, а крім цього негайного креовання катедри української історії...»¹¹. Втім, відкриття кафедри молодь домоглася лише 1894 р.

Упродовж 1880-х – на початку 1890-х років проблема українського університету була радше камеральною. Її активно обговорювали молодіжні та громадські організації, різні політичні сили тощо. Значного суспільного розголосу проблема набула наприкінці 1890-х років, особливо у студентському середовищі. Молодь була тією соціальною групою, яка найбільше відчувала необхідність національної вищої школи, а тому саме вона відіграла головну роль у боротьбі відкриття українського навчального закладу. Володимир Качмар початок організованої боротьби за український навчальний заклад у Львові пов'язує зі створенням студентського товариства «Академічна громада», яке зайняло провідні позиції у громадсько-політичному житті краю¹². Члени цієї організації в 1899 р. стали ініціаторами проведення віча українських студентів Австро-Угорщини у справі заснування українського університету, яке відбулося 13 липня у великій залі готелю «Belle-Vue»¹³. Подія була доволі масштабною – зібралось близько 450 делегатів із різних навчальних закладів, а також представники галицької преси й українські професори Львівського університету. Головну тезу віча сформулював у доповіді голова «Академічної громади» Михайло Галуцинський. Він наголосив на актуалізації національного питання в Австро-Угорщині, а особливо – мовній нерівноправності в Галичині: «Ми рвемося до культури, до науки, до поступу, а нам запирають дорогу. В ім'я самого поступу українсько-руського народу ми мусимо вибороти університет, в ім'я поступу Українсько-руського народу ми жадаємо від правительства заснування університету з нашою рідною викладовою мовою»¹⁴. Учасники віча ухвалили резолюцію до МВіО з вимогою заснування українського університету у Львові. Цей документ підписали 449 студентів вищих навчальних закладів Австро-Угорщини та 57 магуристів*.

¹⁰ Ковалюк Р. Український студентський рух на західних землях. XIX–XX ст. Львів, 2001. С. 73.

¹¹ Мудрий В. Змагання за українські університети... С. 49.

¹² Качмар В. М. Проблема українського університету... С. 10.

¹³ Michalewska K. Sprawa uniwersytetu... S. 40; Partacz Cz. Od Badeniego do Potockiego. Stosunki Polsko-Ukrainskie w Galicji w latach 1888–1908. Torun, 1996. S. 78.

¹⁴ Українсько-руський університет. Пам'яткова книжка першого віча студентів Українців-Русинів всіх вищих шкіл Австрії в справі оснований українсько-руського університету / зібрав і видав М. Крушельницький. Львів, 1899. С. 20.

* Матуристи – випускники середніх закладів освіти (гімназій і реальних шкіл), що склали випускний іспит (матуру).

До історії" заворушень українських
студентів на львівському університеті в р. 1907,
(на основі записок, зроблених після подій.)

Дня 23. січня 1907 року уловили українські студенти під проводом Павла Крота бунт на львівському університеті і серед них потрапили кофрати поротрети ректорів, завішані в авні, а один із студентів зранив буюком в голову секретаря і директора університету, д-ра Альойа Вінарюфа.

Від дня 10. січня перебував я у Відні і працював у Архиві міністерства внутрішних справ, пошукуючи за актами, що висвітлювали би хаси Маркіяна "Машкевича. Там побрав зарозок моєї праці про польські конституції" серед питанців і нашого духовенства в літах 1831-46, видрукованої в рік пізніше в "Записках" Карк. Публ. сім. Шевченка (том 80 і 82 та окремою візсбиткою стро.

На обідні заходив я до Kochschule, де звичайно, біля год. 3. по полудні зустрігався з різним кот двору Таровітським, тоді поспом паролатенду. Я затешкав навіть з радн. двору Таровітським у якоїсь старої, гуркої Сабі, ^{Таманки} при Schweißmilchasse Nr. 1., що гурі соломо порохувана собі за кімнату. В готелі були б більше за тешикане взяли.

В Kochschule познайомився теж з нотарем із Золочева, м'ят іменником та кузином, хать Поняком з роду Адамом Студинським і його прогарною дружиною, дочкою б. російського консуля в Тарогах, Еберггарда. Він старався про перенесення

Вимоги відкриття українського університету у Львові звучали під час II віча українських студентів Австро-Угорської імперії (1900)¹⁵, з'їзду українських студентів у Львові (1902)¹⁶, зборів студентів-русинів Австрійської імперії (1906)¹⁷, з'їзду українського студентства Австро-Угорської і Російської імперій у Львові (1909)¹⁸, II Всеукраїнського студентського з'їзду (1913)¹⁹, Всеслов'янського з'їзду поступової академічної молоді (1908)²⁰ тощо. Взагалі заснування національного навчального закладу асоціювалось у молодіжних колах не лише з можливостями розвитку української науки і культури, а й самостійним поступом українського народу взагалі²¹.

Наприкінці XIX ст. університетське питання стало предметом запеклих дискусій і у стінах австрійського парламенту. Чи не вперше актуалізував проблему на імперському рівні Данило Тянячкєвич. У грудні 1898 р. він виступив у Державній раді з критикою принципу утравквізму (двомовності), який де-юре існував у Львівському університеті з 1871 р.²² Однак насправді двомовність була суто формальною. Завдяки сприятливій політичній кон'юнктурі у Відні полякам вдалося значно більше скористатися своїми національними правами, ніж українцям. Вони неодноразово протягом 1873–1878 рр. порушували перед урядом клопотання про надання польській мові у Львівському університеті статусу офіційної замість німецької. Зрештою, імператор своїм розпорядженням від 27 квітня 1879 р. задовольнив ці вимоги²³. У наступні роки польська мова зайняла домінуючі позиції в офіційному діловодстві та навчальному процесі²⁴. Данило Тянячкєвич акцентував не лише на освітній, а й культурно-виховній ролі університету, у виступі вказав на необхідність та виняткову роль національного навчального закладу в ідентифікаційних і націєтворчих процесах українців, а також

¹⁵ Друге віче української академічної молодіжи. *Молода Україна*. 1900. Ч. 8. С. 294.

¹⁶ З'їзд академічної молодіжи. *Молода Україна*. 1902. Ч. 4. С. 133.

¹⁷ З'їзд рускої молодіжи висших шкіл австрійських в справі боротьби за руский університет у Львові. *Діло*. 1906. Ч. 136. С. 2.

¹⁸ З'їзд української молодіжи. *Діло*. 1909. Ч. 142. С. 3; З'їзд української академічної молодіжи... *Діло*. 1909. Ч. 150. С. 2–3; Ч. 152. С. 2–3.

¹⁹ Наш зїзд. Резолюції. *Шляхи*. 1913. Ч. 7. С. 82–84.

²⁰ Залізняк М. Всеслов'янський зїзд поступової молодіжи. *Літературно-науковий вістник*. 1908. Т. XLIII. Кн. VII. С. 168.

²¹ Л. Ц. Національна вага університету і консеквенції для її ренегатів. *Молода Україна*. 1902. Ч. 1–3. С. 7.

²² Качмар В., Марискевич Т. М. Грушевський і змагання за український університет у Львові. *Михайло Грушевський і Західна Україна: доповіді й повідомлення наукової конференції (м. Львів, 26–28 жовтня 1994 р.). До 100-річчя від початку діяльності М. Грушевського у Львівському університеті*. Львів: Світ, 1995. С. 25.

²³ Bobrzyński M. *Z moich pamiętników*. Wrocław; Kraków: Wyd-wo zakładu imienia Ossolińskich, 1957. S. 304.

²⁴ Мисак Н. Реалізація освітніх потреб національних меншин та народів Австро-Угорської імперії у вищій школі (на прикладі Галичини): юридична та практична складові. *Освіта національних меншин в Україні: історичні традиції, правові засади, сучасні виклики (XX – початок XXI століть)*: монографія / відп. ред. І. Соляр; упоряд. М. Романюк. Львів, 2018. Кн. 1. С. 81–83.

Ілюстрація першої сторінки краківської газети «Nowości illustrowane» за 2 лютого 1907 р. (Стаття «Hajdamacy na lwowskim uniwersytecie»)

у цивілізаційному світовому поступі²⁵. У наступні роки це питання знову піднімали Євген Олесницький, Олександр Барвінський та Юліан Романчук²⁶.

Попри активізацію молоді в боротьбі за свої права, керівництво навчального закладу, та й крайова адміністрація, фактично ігнорували проблему. А подекуди Академічний сенат* своїми рішеннями різко протидівав вимогам українських студентів, сприяючи тим самим нагнітання конфлікту. Загострення польсько-українського протистояння в університетській справі припало на осінь 1901 р. У його основі – два епізоди. По-перше, відмова декана теологічного факультету Яна Фіялека (Jan Fijałek) приймати вписові бланки (т. зв. index-у) студентів українською мовою²⁷. Вона спричинила обурення і протести серед молоді інших факультетів. Українські студенти вимагали дозволити здійснювати процедуру запису в університет українською мовою, відтак – використання вписових формулярів українською²⁸. Зрештою, богословам-

²⁵ Качмар В. М. Питання про створення українського університету у Львові... С. 422.

²⁶ Там само. С. 422–423.

* Академічний сенат – вищий колегіальний орган управління Львівського університету, до складу якого входили ректор, декани та сеньйори (найстарші за віком і стажем професори). До його компетенції належали питання, які стосувалися загального керівництва університетом.

²⁷ До рускої університетської молодіж... Вносїть всі поданя в університет лишень в українській мові. *Діло*. 1901. Ч. 203. С. 2–3; Польська гаката у львівськѡмъ університетѣ. *Діло*. 1901. Ч. 223. С. 1.

²⁸ W sprawie Uniwersytetu Lwowskiego. Głos Towarzystwa nauczycieli szkół wyższych. Lwów, 1908. S. 18.

українцям таки дозволили записувати відомості про себе рідною мовою²⁹. Молодь навіть створила спеціальний комітет вісьмох, який мав стежити за дотриманням спільної домовленості слухачами-богословами³⁰. Втім, домовленості з деканатом були неформальними, нормативно не закріпленими*. Другий епізод – заборона українським студентам проводити віче у приміщенні університету. Керівництво вимагало змінити порядок денний заходу (вилучити питання про заснування української вищої школи), місце і час його проведення. Попри заборону, віче відбулося 19 листопада 1901 р. нелегально в актовій залі університету. Вимогу ректора та деяких професорів залишити приміщення навчального закладу студенти «ігнорували гучними криками і свистом»³¹. Відповіддю на такі дії молоді стало дисциплінарне слідство й відрахування кількох студентів. Протестуючи проти цього рішення Академічного сенату, українська молодь вдалася до сецесії. 3 грудня 1901 р. 440 студентів покинули навчання у Львівському університеті, а протягом 10 днів їхня чисельність зросла до 640³².

Та чи не найбільшого апогею боротьба досягла 1907 р. Саме ці події частково відображені в публікованих спогадах К. Студинського. Приводом до заворушень стало ігнорування Академічним сенатом вимог української молоді та рішення провести імматрикуляцію (студентську присягу) польською мовою. Виступаючи проти цього, студенти розпочали 23 січня 1907 р. акцію протесту. Понад 150 слухачів, зібравшись на віче у приміщенні університету, вирішили звернутися до ректора з вимогою надати їм для зборів актову залу. Сильне суспільне напруження серед молоді, а також нетолерантна поведінка вченого секретаря навчального закладу Алоїза Віняжа (Alojzy Winiarz), який, проходячи повз, назвав студентів «гайдамацькими дикунами», «українськими дикунами», спровокували неконтрольований вияв агресії. Студенти побили його палками, увірвалися в актову залу і понижили меблі, килими, вікна та портрети професорів. Згодом забарикадували вхід у крило університету, а з вікна вивісили жовто-блакитний стяг. Щоб не допустити конфронтації з поліцією, яка прибула на виклик ректора, студенти добровільно залишили приміщення навчального закладу. Коли на вулиці декого з них спробували заарештувати, демонстранти заявили, що «не дозволять поодиноких затримань». Поліція заарештувала 153 протестувальни-

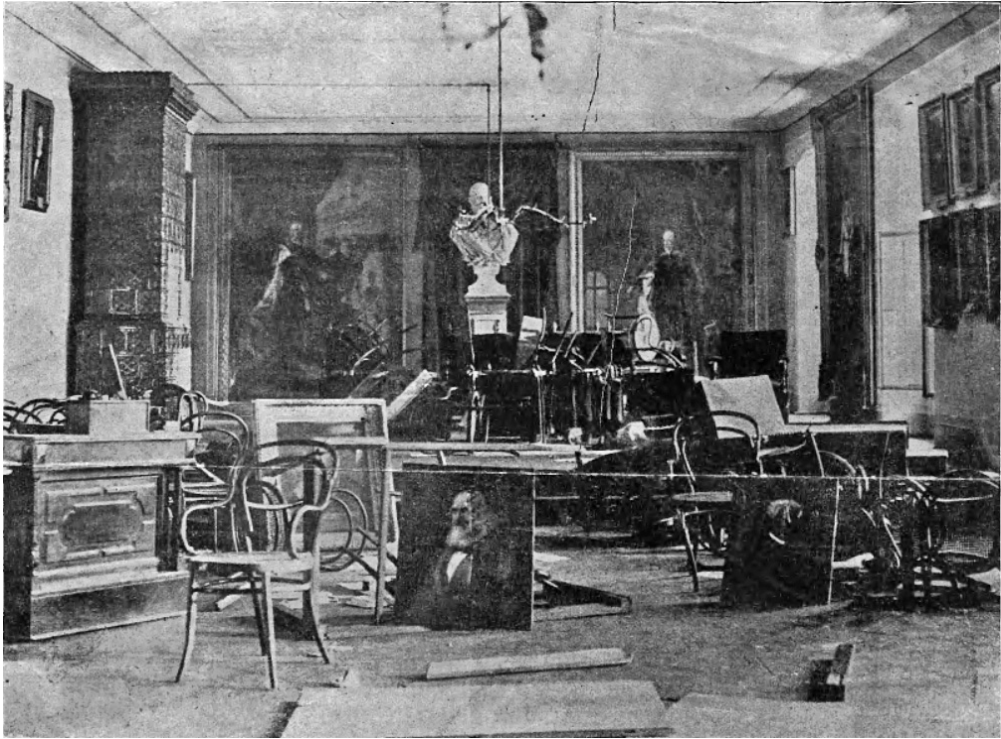
²⁹ Справа вписовъ рускихъ богослововъ... *Діло*. 1901. Ч. 231. С. 1.

³⁰ П-гі Збори рускихъ богословів. *Діло*. 1901. Ч. 246. С. 2–3.

* Необхідно зауважити, що невдовзі університетська влада своїми рішеннями скасувала всі неформальні домовленості. Використавши юридичні тонкощі тогочасного освітнього законодавства, Академічний сенат на засіданні 27 січня 1902 р. запровадив нові мовні приписи. Відтоді всі рубрики в index-ax, за винятком особистого підпису, студенти мали заповнювати латиною. Мовою всіх інших внутрішніх документів була польська як мова офіційного діловодства в університеті. Лише відповіді на будь-які запити і звернення канцеляристи повинні були виконувати мовою подання (детальніше див.: W sprawie Uniwersytetu Lwowskiego. Głos Towarzystwa nauczycieli szkół wyższych. Lwów, 1908. S. 18–19).

³¹ Небувала демонстрація на університеті. *Діло*. 1901. Ч. 250. С. 4; Демонстрація рускихъ академиковъ і застановлене выкладовъ въ львѣвскѣмъ університеті. *Діло*. 1901. Ч. 251. С. 1; Борба за університетъ. *Діло*. 1901. Ч. 253. С. 1; Ч. 254. С. 2.

³² Сецесія молодіжи. *Діло*. 1901. Ч. 260/261. С. 1–2; 640 академикѣвъ-Русинѣвъ выписало ся зъ львѣвского університету [Новинки]. *Діло*. 1901. Ч. 268. С. 3.

Наслідки погрому студентами актовій зали у Львівському університеті, січень 1907 р., фото Н. Лісса (Nowości illustrowane. 1907. Nr 5. S. 2)

ки. Коли юнаки йшли через центр міста в поліцейний відділок, співали українських патріотичних пісень. Згодом усіх, крім двох студентів, випустили³³.

Подальші події частково відображені у спогадах К. Студинського. Очевидно, крайова адміністрація та керівництво університету зайняли вичікувальну позицію, або зважували всі «за» і «проти» стратегії поведінки з учасниками демонстрації. Лише 1 лютого почалися поліцейні облави, обшуки й арешти українських студентів. Головною мішенню стало приміщення «Академічного дому», а також осередок студентського товариства «Академічна громада». Обшуки й арешти тривали 4 години – від 5-ї ранку, притому з порушенням законодавства про свободу особистості. Як зауважувало «Діло», жодному із затриманих в «Академічному домі» поліція не представила ордера слідчого судді³⁴. На 11 год було заарештовано 89 осіб. У наступні дні тривали затримання на провінції, причому не лише студентів. Загалом на 10 лютого заарештували 107 осіб³⁵. Однак у наступні дні затримання продовжилися. Ці події спричинили

³³ Буча у львівським університеті. *Діло*. 1907. Ч. 8. С. 1.

³⁴ Після університетської демонстрації. Масові арештованя нашої академічної молодіжи. *Діло*. 1907. Ч. 15. С. 1.

³⁵ В справі університетської демонстрації. *Діло*. 1907. Ч. 23. С. 2.

* У Галичині товариств під такою назвою функціювало декілька: студентів Львівської політехнічної школи, Львівського університету, слухачів Вищої рільничої школи в Дублянах, студентів

значний суспільний резонанс не лише в Галичині, а й усій Австро-Угорській імперії. Заарештованих підтримала українська, польська та єврейська молодь. 2 лютого у Львові відбулося загальне віче студентів, у якому взяло участь понад 700 осіб, зокрема й представники польських («Братної помічі»* («Bratnia Pomoc»), «Бібліотеки слухачів медицини Львівського університету» («Biblioteka Słuchaczów Medycyny Wszechnicy Lwowskiej»)) та єврейських («Вогню» («Ognisko»), «Союзу» («Związek»), «Життя» («Życie»)) товариств. Усі вони висловили підтримку заарештованій молоді, а також вимагали відставки ректора за те, що допустив сам факт поліцейного переслідування студентів. Водночас активізували українську громадськість: жіноцтво почало збирати пожертви на підтримку молоді та дбало про постачання продовольства, адвокати Степан Федак, Володимир Старосольський, Кость Левицький, Микола Шухевич та Теодосій Заяць безкоштовно представляли інтереси затриманих³⁶. 10 лютого у Відні відбулося віче слов'янських і німецьких студентів, які протестували проти сваволі університетської та крайової влади і вимагали звільнити ув'язнену молодь³⁷. Незадовільні умови утримання у слідчій в'язниці (відсутність необхідних санітарно-гігієнічних умов, переповненість камер) спонукали заарештованих студентів 21 лютого розпочати голодування³⁸. Під тиском громадськості, особливо завдяки розголосу на шпальтах іноземної преси, суд вирішив частину заарештованих (41 особу) випустити під заставу, решту – залишити під вартою. Однак студенти відмовилися. Переглянувши своє рішення, суд призначив заставу лише за п'ятьох затриманих – інших відпустив³⁹. У відповідь заарештовані забарикадувались у приміщенні в'язниці і заявили, що вийдуть на волю усі разом. Свої вимоги вони обґрунтували в листі до Вищого крайового суду у Львові. Тим часом зростало суспільне напруження. Під будинком суду зібралася велика кількість протестувальників, особливо молоді. Зрештою, 24 лютого внесли необхідну заставу і студенти демонстративно, з промовами й урочистим походом вулицями міста, вийшли на волю⁴⁰. Однак польсько-українське протистояння в університетській справі продовжилось. 4 березня 1907 р. відбувся ще один погром у навчальному закладі, ініційований польськими студентами. Бійка з українською молоддю сягнула таких масштабів, що поліція організувала розмежувальний кордон. Академічний сенат, щоб унормувати ситуацію, прийняв рішення припинити навчання і зачинити університет⁴¹. 22 березня було вирішено й долю заарештованих українських студентів. Керівництво навчального закладу відрахувало 11 учасників заворушень 23 січня, щодо решти тривало дисциплінарне слідство⁴². У наступні роки боротьба за українську вищу школу тривала, набуваючи більш гострих і непримиренних форм.

Ветеринарної академії у Львові. У цьому випадку на зборах були присутні члени «Братної помочі» Львівської політехнічної школи.

³⁶ Після університетської демонстрації. Масові арештованія нашої академічної молодіжї. *Діло*. 1907. Ч. 17. С. 1.

³⁷ В справі університетської демонстрації. *Діло*. 1907. Ч. 25. С. 1.

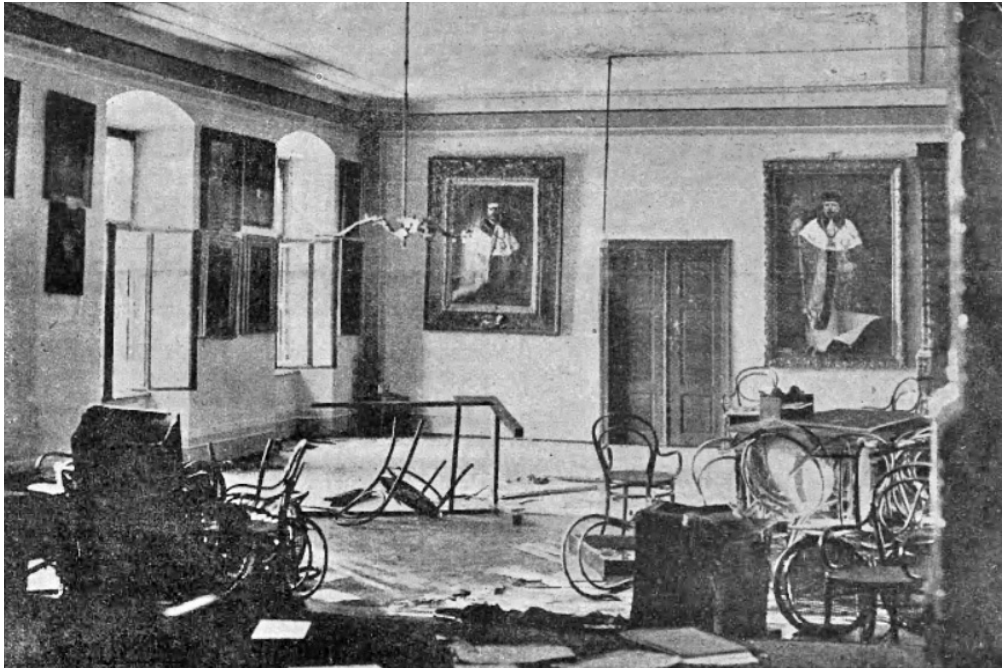
³⁸ Голодівка руських студентів. *Діло*. 1907. Ч. 31. С. 1–2.

³⁹ В справі університетської демонстрації. Голодовий страйк. *Діло*. 1907. Ч. 32. С. 1–2.

⁴⁰ Великий день. *Діло*. 1907. Ч. 33. С. 1–2.

⁴¹ Університетські події. *Діло*. 1907. Ч. 40. С. 1–2.

⁴² Польський сенат урядє [Новинки]. *Діло*. 1907. Ч. 55. С. 2.

*Наслідки погрому студентами актовій зали у Львівському університеті, січень 1907 р.,
фото Н. Лісса (Nowości illustrowane. 1907. Nr. 5. S. 30)*

Безпосередніми учасниками та свідками подій січня–березня 1907 р. були викладачі університету, зокрема проф. Кирило Студинський, спогади якого розкривають деякі невідомі до цього часу аспекти польсько-українського протистояння.

Кирило Студинський і Львівський університет. Кирило Студинський почав працювати у Львівському університеті 1 квітня 1900 р. Варто зауважити, що він пробував габілітуватися* на посаду доцента української (руської) мови й літератури ще 1895 р., причому подав на розгляд комісії аж дві праці: «Пересторога. Руський пам’ятник XVII віка. Історично-літературна студія» і «“Адельфотес”, граматика видана у Львові в р. 1591. Студія літературно-язикова», а також план навчального курсу⁴³. Відповідь отримав аж за 8 місяців – 22 листопада 1895 р. Рада професорів філософського факультету відхилила подання як таке, що не відповідало вимогам до

* Габілітація – отримання права викладати у вищому закладі освіти, здобуття доцентури (*venia docendi*). Процедура складалася з трьох етапів. На першому спеціальна комісія апробувала опубліковану наукову роботу, на другому претендент перед іншою комісією складав колоквіум зі спеціальності. Третій етап передбачав читання пробної лекції у присутності професорів і студентів. У випадку позитивного проходження всіх етапів комісія надавала габілітантові право викладання, однак юридичної сили воно набувало лише за умови підтвердження Міністерством віросповідання і освіти.

⁴³ Сдлінська У. Кирило Студинський (1868–1941). Життєписно-бібліографічний нарис. Львів, 2006. С. 16.

габілітаційних праць⁴⁴. Очевидно, це було зумовлено політично несприятливою для К. Студинського кон'юнктурою. Того ж року на філософському факультеті на кафедрі української мови й літератури, яка звільнилася після смерті Омеляна Огоновського, також претендували Іван Франко й Олександр Колесса. Польсько-українські політичні домовленості (т. зв. нова ера) та домінування у галицькому політикумі консерваторів були сприятливим чинником для Кирила Студинського, якого активно протегував його тесть Анатоль Вахнянин. Та й одному з найвпливовіших депутатів австрійського парламенту Олександрові Барвінському кандидатура молодого науковця, поміркованого в політичних поглядах, була більш до душі. Їх об'єднували і родинні стосунки*. Однак О. Барвінський розумів, що К. Студинський не зможе «конкурувати» з радикалом І. Франком, тому підтримав О. Колессу як більш досвідченого науковця. Та й загал професорів, а тим паче української інтелігенції, не сприймав молодого (26-літнього) К. Студинського як гідного кандидата на посаду приват-доцента⁴⁵.

Негативна відповідь спонукала науковця спробувати свої сили у Ягеллонському університеті. У липні 1896 р. Рада професорів філософського факультету схвалила подання К. Студинського на викладання української мови й літератури⁴⁶. Габілітаційний виклад відбувся 13 жовтня, а вже 13 січня 1897 р. міністр віросповідання і освіти затвердив рішення про присвоєння *venia docendi*⁴⁷.

У 1899 р. унаслідок домовленостей в межах політики «нової ери», у Львівському університеті почала функціонувати друга кафедра української мови й літератури. До цього у пресі та серед широких кіл громадськості точилися запеклі дискусії з приводу того, хто ж має її очолити. Вибір випав на К. Студинського. Як зауважив Є. Нахлік, «не без впливу, прямого чи опосередкованого» А. Вахнянина⁴⁸.

Попри незадоволення більшості викладачів – не лише поляків, а й українців – цісарським рескриптом від 16 листопада 1899 р. К. Студинського призначено надзвичайним професором української мови та літератури у Львівському університеті⁴⁹. Він обійняв посаду 1 квітня 1900 р., а вже на початку травня прочитав першу лекцію⁵⁰. З 1 січня 1908 р. К. Студинський викладав як звичайний професор української мови і літератури з особливим оглядом церковнослов'янської мови й літератури⁵¹. Цю посаду він обіймав до 1918 р.

⁴⁴ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДІАЛ України). Ф. 362 (Студинський Кирило – академік). Оп. 1. Спр. 47 (Листи дирекцій університетів у Львові і Кракові, гімназій та інших навчальних закладів про організацію наукової та педагогічної роботи). Арк. 8.

* Друга дружина Барвінського Євгенія Барвінська (Любович) була двоюрідною сестрою Кирила Студинського (донькою Олени Студинської, рідної сестри батька Кирила – о. Йосифа Студинського).

⁴⁵ Нахлік Є. К. Перипетії з приват-доцентурою Івана Франка у Львівському та Чернівецькому університетах. Львів, 2018. С. 35, 98.

⁴⁶ ЦДІАЛ України. Ф. 362. Оп. 1. Спр. 47. Арк. 11.

⁴⁷ Там само. Арк. 12; Габілітацію... [Новинки]. *Руслан*. 1897. Ч. 7. С. 2.

⁴⁸ Нахлік Є. К. Перипетії з приват-доцентурою... С. 125–129.

⁴⁹ ЦДІАЛ України. Ф. 362. Оп. 1. Спр. 3 (Автобіографія та список наукових праць за 1886–1940 рр.). Арк. 32; Спр. 47. Арк. 20–21.

⁵⁰ Проф. д-р Кирило Студинський... [Новинки]. *Діло*. 1900. Ч. 91. С. 3.

⁵¹ ЦДІАЛ України. Ф. 362. Оп. 1. Спр. 47. Арк. 41–42.

Період викладацької діяльності К. Студинського збігся з активізацією боротьби української молоді за національні права в галузі шкільництва, зокрема за відкриття українського університету в Галичині. Професор активно підтримував домагання студентства. Зокрема, констатував: «Я, без сумніву, ангажувався, бо любив молодь, бо з моїми симпатіями для неї нікуди не скривався...»⁵².

Спогади Кирила Студинського. Спогади К. Студинського про події 23 січня 1907 р. у Львівському університеті та їхні подальші наслідки для українських студентів – неоціненне джерело для розуміння політичного підґрунтя, перебігу, суспільного сприйняття молодіжної боротьби за свої права, генези та розвитку міжнаціонального протистояння у краї на початку ХХ ст. Вони зберігаються в особовому фонді 362 (Студинський Кирило – академік) у Центральному державному історичному архіві України, м. Львів (оп. 1, спр. 76). Точна дата написання мемуарів невідома. Крайні дати архівної справи, у якій зберігається рукопис, – 1908 р. і 1933 р. Із тексту спогадів можна припустити, що вони були написані після 1920 р. У тексті автор робить підказку – наприкінці документа згадує про свого колишнього студента Ярослава Пачовського, згодом юриста, з приміткою, що він помер десь 1920 р.⁵³.

Існує два варіанти спогадів: один – чернетка з правками, уточненнями, іноді без вказівки імен (лише прізвища) осіб⁵⁴, другий – чистовик після редагування самим К. Студинським⁵⁵, текст якого публікую.

Унікальність публікованого документа в тому, що він репрезентує погляд «зсередини» на арешт студентів, їхнє ув'язнення та звільнення. Адже більшість джерел про ці події – польські й українські газетні публікації, нерідко занадто емоційно забарвлені, сповнені взаємних претензій, упереджень, обвинувачень тощо. Мемуари К. Студинського розкривають різні аспекти сприйняття, схвалення/несхвалення, ретрансляції на широку аудиторію боротьби української молоді за свої освітні права викладачами й адміністрацією навчального закладу, які безпосередньо контактували з учасниками заворушення, могли впливати на їхню поведінку, світорозуміння і світогляд.

Варто наголосити на деяких особливостях публікованого тексту. По-перше, спогади відображають чітку особистісну позицію К. Студинського: автор не приховує небайдужості до долі української молоді. Довідавшись 23 січня про заворушення у Львівському університеті, він однозначно відкинув пропозицію О. Барвінського залишитися у Відні й надалі працювати в архіві і вже наступного дня, 24 січня, повернувся до Львова⁵⁶. Навіть під час засідання професорів він виступив на захист вимог молоді та з осудом шовіністичних закликів деяких викладачів (зокрема Е. Дуніковського) розправитися з «заколотниками», суворо їх покарати в судовому порядку. Кирило Студинський також був одним з ініціаторів написання та оприлюднення у пресі відозви українських професорів Львівського університету з приводу студентських арештів.

⁵² ЦДАЛ України. Ф. 362. Оп. 1. Спр. 47. Спр. 76 (Праця «До історії заворушень українських студентів на Львівському університеті в 1907 р.»). Арк. 24.

⁵³ Там само. Арк. 25.

⁵⁴ Там само. Арк. 29–51.

⁵⁵ Там само. Арк. 1–25.

⁵⁶ Там само. Арк. 2.

Текст, підготовлений спільно з О. Колессою, мали опублікувати 2 лютого⁵⁷. Але напередодні вночі відбулися поліцейні рейди й масові затримання української молоді, відтак відозва стала неактуальною. Студинський постійно цікавився перебігом судової справи, разом з О. Колессою був у слідчого прокурора. У спогадах він зауважив, що так хотів підтримати студентів, показати їм небайдужість громади до їхньої долі: «Ми хотіли, щоб молодь знала, що нею хтось опікується»⁵⁸. А ще К. Студинський неодноразово відвідував ув'язнених, особливо тих, які не мали родичів. Щоб розрадити юнаків, приносив їм передачі: «... кошик з вуджениною і кілька пачок тютюну. Вуджениною поділилися всі ув'язнені, а тютюном курці»⁵⁹. При цьому професора підтримувала й дружина Леонтина Студинська (Вахнянин).

По-друге, документ яскраво ілюструє ставлення українських педагогів, особливо з богословського факультету, до проблеми: амбівалентність, політичну інертність, дистанціювання від відкритого демонстрування своєї позиції (Іван Бартошевський, Йосип Комарницький, Тит Мишковський)⁶⁰. Водночас автор наголошує на чіткій позиції Олександра Колесси, який рішуче виступив на боці української молоді. Попри доволі напружені відносини обох професорів-філологів («ми навіть себе не здоровили»⁶¹), вони спільно виступили на підтримку студентів.

Своєрідним віддзеркаленням суспільного сприйняття проблеми стали загальні збори викладачів Львівського університету. Переданий автором зміст розмови між професорами, гострий, навіть нетерпимий, тон дискусій свідчить про нерозуміння і взагалі небажання зрозуміти мотиви поведінки української молоді. Упереджене ставлення більшості викладачів формувалося переважно під впливом польських часописів, які своїми етноцентричними публікаціями сприяли формуванню негативного стереотипного мислення, утвердженню помилкових установок щодо українців, взагалі посилювали польсько-українське суспільне протистояння у краї. Особливо вражає заява проф. Еміля Дуніковського. Він не лише назвав українських студентів «бандитами», яких може приручити «кийок», а й публічно погрожував застрелити кожного, хто спробує його образити⁶².

Про вплив польських часописів на формування суспільної думки про події в університеті свідчать численні цитування у промовах професорів та інших представників шкільної адміністрації краю дописів зі «Слова польського» («Słowa Polskiego»). Негативне забарвлення більшості публікацій, образливі епітети на адресу української молоді, ототожнення її з бандитами, гайдамаками відображені у висловлюваннях викладачів, їхніх закликах до судової розправи зі студентами. Варто зауважити, що преса не лише давала свою оцінку подіям і ретранслявала її на читацьку аудиторію, а й сприяла наростанню польсько-українського антагонізму. Про це свідчать заголовки газетних статей, наприклад, «Najście hajdamaków na uniwersytet polski», «Bandytyzm

⁵⁷ ЦДІАЛ України. Ф. 362. Оп. 1. Спр. 47. Арк. 12–13.

⁵⁸ Там само. Арк. 16.

⁵⁹ Там само. Арк. 21.

⁶⁰ Там само. Арк. 3.

⁶¹ Там само.

⁶² Там само. Арк. 5–6.

ruski na uniwersytecie», «Po napadzie hajdamaków na uniwersytet» тощо⁶³, які формували заздалегідь упереджене ставлення до української молоді. Польські часописи також доволі негативно висвітлювали й роль українських професорів у боротьбі за університет. Так, «Слово польське» звинуватило О. Колессу та С. Дністрянского в підготовці молоді до акцій непокори, К. Студинського й О. Колессу – у неявці на лекції, а викладача богословського факультету Й. Комарницького в тому, що він нібито під час подій 23 січня втік з університету через вікно⁶⁴. Автор спогадів спростував усі ці твердження. Натомість закликав учасників зборів до об'єктивності й розважливості, застеріг від необдуманого осуду української молоді, провівши певні аналогії з боротьбою польських студентів за свої права в інших країнах⁶⁵. Однак жодного порозуміння між професорами різних національностей так і не було досягнуто. Остаточною крапкою у цих подіях стала аудієнція 29 січня польських викладачів у намісника Анжея Потоцького (Andrzej Potocki)*, що, на думку Кирила Студинського, опосередковано зумовила рішення про арешт українських студентів.

Дуже цікава для розуміння «кухні» галицької політики розмова автора спогадів із намісником під час засідання Крайової шкільної ради (КШР)**. Попри запевнення «Слова польського», що вирішальним за судове покарання молоді був голос А. Потоцького, сам політик рішуче це заперечив у приватному спілкуванні з К. Студинським, перекинувши відповідальність на університетську адміністрацію, поліцію і прокуратуру⁶⁶. Та й під час балу в намісника 4 лютого господар радше приглядався до палких дискусій запрошених гостей щодо університетської справи, так і не виявивши своєї позиції.

Спогади К. Студинського занурюють у перебіг розмов між університетськими викладачами й політиками, яскраво демонструють оцінні судження, різні, часто непримиренні, погляди на боротьбу української молоді. Водночас вони свідчать про

⁶³ Najście hajdamaków na uniwersytet polski. *Słowo Polskie*. 1907. Nr. 40. S. 1–2; Bandytyzm ruski na uniwersytecie. *Słowo Polskie*. 1907. Nr. 41. S. 3; Po napadzie hajdamaków na uniwersytet. *Słowo Polskie*. 1907. Nr. 42. S. 2; Hajdamacy na lwowskim uniwersytecie. *Nowości illustrowane*. 1907. Nr. 5. S. 1–3; Gniazdo hajdamaczyzny we Lwowie. *Nowości illustrowane*. 1907. Nr. 6. S. 2–3.

⁶⁴ Po napadzie hajdamaków na uniwersytet. *Słowo Polskie*. 1907. Nr. 42. S. 2.

⁶⁵ ЦДАЛ України. Ф. 362. Оп. 1. Спр. 76. Арк. 8.

* Потоцький Анжей Казімеж (1861–1908) – польський політик, державний діяч, маршалок Галицького сейму. Навчався у Грацькому та Ягеллонському університетах. Доктор права (1884). У 1886–1890 рр. перебував на дипломатичній службі в Парижі, Мадриді та Лондоні. Посол до Віденського парламенту (з 1895 р.) і Галицького сейму (1895–1903); австрійський намісник Галичини (з 1903 р.). Вбитий у Львові 12 квітня 1908 р. Мирославом Січинським на знак протесту проти виборчих зловживань. Похований у м. Крешовиці (тепер – Малопольське воєводство, Республіка Польща) в сімейній гробниці.

** Крайова шкільна рада (КШР) – вищий орган для контролю й управління школами в Галичині, створений за розпорядженням імператора від 25 червня 1867 р. Офіційно рада функціювала з 24 січня 1868 р. по 1921 р. і підпорядковувалася МВіО. Функції цього органу полягали в адміністративному управлінні початковими, середніми та фаховими школами, вирішенні кадрових питань, призначенні директорів і педагогічного персоналу, розробці навчальних планів, складанні річного бюджету навчальних закладів тощо. Членами КШР були: намісник як голова, представники крайової влади, місцевого самоуправління, духовенства, освітніх установ.

⁶⁶ ЦДАЛ України. Ф. 362. Оп. 1. Спр. 76. Арк. 15.

неготовність тогочасного суспільства до якогось компромісу в університетському питанні, до небажання більшості тих, хто впливав на формування ідентичності й світогляду молоді, зрозуміти мотиви її дій і вчинків.

По-третє, опублікований документ констатує неабияку роль преси у визначенні векторів тогочасної галицької політики. Взаємно конфронтаційний тон публікацій «Діла» і «Слова польського» віддзеркалювався у суспільних настроях, закликах поляків до розправи з українськими «бандитами», звинуваченнях українців у дискримінації молоді за національною ознакою в університеті, шовіністичних настроях Академічного сенату тощо. Та чи не найбільш вирішальний тон задавала віденська преса. Кирило Студинський зауважує, що переломним моментом у долі заарештованих студентів стали публікації на захист молоді на шпальтах віденського часопису «Neue Freie Presse» («Нова вільна преса»). Услід за ним події у Львівському університеті набули міжнародного розголосу: «Заговорила про ув'язнення українських студентів також загранична, німецька і французька преса і висловила свої симпатії для замкнених у тюрмі. Словом, сталося те, що я передбачував. Промовила прилюдно опінія Європи і молодь опинилася на волі»⁶⁷.

У спогадах Кирила Студинського відображена і хронологія перебування українських студентів у в'язниці, їхнє голодування, сплата застави, зокрема роль у цьому крилошанина о. Івана Чапельського, а також урочистий похід звільненої молоді вулицями Львова. Автор згадує, як був учасником тих захопливих подій: «Я йшов у поході, співав разом з громадою, а хвилинами хапало мене за глотку і збиралося на плач радості і триумфу»⁶⁸. Необхідно зауважити, що така активна позиція К. Студинського вплинула на формування доволі непривабливого його реноме в середовищі польських студентів. Свої спогади професор закінчує дещо кумедним епізодом, коли польська молодь погрожувала йому фізичною розправою. Студинський відмовився від пропозиції українських студентів про охорону та супровід. Свій гуманізм до молоді він описав наприкінці документа: «Я був без револьвера, ішов з чистою совістю між рядами польських студентів. А якби в дійсності хто з них мене був зневажив, я не мав би серця взяти за зброю, бо молодь треба любити і їй прощати»⁶⁹.

Отже, спогади К. Студинського – важливе джерело до вивчення боротьби української молоді за національні права в галузі вищої школи в Галичині. Вони не лише детально висвітлюють декілька її епізодів – погром у Львівському університеті 23 січня 1907 р., арешт українських студентів, їхнє перебування у в'язниці та звільнення, а й розкривають соціальне тло, суспільне сприйняття означених подій, роль масмедій у формуванні громадської думки щодо молодіжних заворушень і протестів, а й у розпалюванні польсько-українського протистояння у краї. Також мемуари значно доповнюють і соціальний портрет автора, ілюструють його емоції, почуття у напружених ситуація, чітку життєву позицію, ставлення до молоді.

Зберігаю особливості авторського тексту, за винятком пунктуації, яку подаю відповідно до норм сучасного правопису. Підкреслення в тексті авторські. Скорочення слів відтворюю у квадратних дужках. Позначка // вказує на закінчення попереднього і початок наступного аркуша. Рідковживані та застарілі слова коментую у підрядкових примітках.

Переклад із польської Ольги Гуль.

⁶⁷ ЦДІАЛ України. Ф. 362. Оп. 1. Спр. 76. Арк. 22.

⁶⁸ Там само. Арк. 23.

⁶⁹ Там само. Арк. 25.

ДОКУМЕНТ

К. Студинський. До історії заворушень українських студентів на львівському університеті в р. 1907 (на основі записок, зложених після подій)

Дня 23 січня 1907 року уладили українські студенти під проводом Павла Крата* бучу на львівському університеті і серед неї потали** ножами портрети ректорів, завішені в авлі***, а один із студентів зранив буком в голову секретаря і доцента університету д[окто]ра Альойза Віняржа****.

Від дня 10 січня перебував я у Відні і працював у Архіві міністерства внутрішніх справ, пошукуючи за актами, що висвітлювали би часи Маркіяна Шашкевича. Там повстав зародок моєї праці про польські конспірації серед питомців і нашого духовенства в літах 1831–46, видрукованої в рік пізніше в «Записках» Наук[ового] Тов[ариства] ім[ені] Шевченка (томи 80 і 82 та окремою відбиткою стр. __).

На обіди заходив я до Kochschule****, де звичайно, біля год[ини] 3 по полудні зустрічався я з радником двору Барвінським*****, тоді послом парламенту.

* Павло Крат (1882–1952) – український громадсько-політичний і релігійний діяч, революціонер, письменник, перекладач, журналіст, видавець, педагог. Навчався у Лубенській гімназії та Київському університеті (1904–1905). Член й активний діяч Революційної української партії (РУП). Був переслідуваний царською владою за політичну діяльність, 1905 р. емігрував у Швейцарію. Потім переїхав до Львова, де навчався на філософському факультеті університету (1906–1907). Один із лідерів боротьби за створення українського університету у Львові. Ініціатор студентського протесту у Львівському університеті в січні 1907 р., під час якого молодь забарикадувалася в аудиторії головного корпусу університету. Сам П. Крат, одягнувши ректорську мантію, пошкодив портрети професорів. За ці події разом з іншими студентами був заарештований. Згодом емігрував до Канади (1907), де займався видавничою, редакторською і релігійною діяльністю. Засновник Української самостійної євангельської церкви в Торонто. Писав під псевдонімами Павло РозвійПоле, о. Проколупій, отець Проколупін, П. Терненко.

** Потали (дав.) – нищили.

*** Авля – актовий зал або найбільша аудиторія в університеті, яку використовували для проведення урочистих свят і церемоній.

**** Алоїз Віняж (Alojzy Winiarz, 1868–1912) – польський юрист та історик. Закінчив юридичний факультет Львівського університету, учень Освальда Бальцера. У 1890 р. здобув ступінь доктора права, згодом продовжив студії у Відні та Берліні. У 1897 р. габілітувався на посаду приват-доцента польського права у Львівському університеті. Паралельно займав посаду ад'юнкта у Крайовому архіві актів гродських і земських у Львові (1897–1901). З 1901 р. – секретар Львівського університету. У січні 1907 р. під час студентських протестів в університеті був травмований у голову. З 1908 р. керівник, а з 1910 р. – директор новоствореного Державного архіву при Галицькому намісництві. Цю посаду до кінця життя поєднував із викладацькою роботою в університеті.

***** Kochschule (з нім.) – кулінарна школа.

***** Олександр Барвінський (1847–1926) – український громадсько-політичний діяч, педагог, депутат австрійського парламенту і Галицького сейму. Закінчив Тернопільську гімназію та філософський факультет Львівського університету. Викладав у гімназіях Галичини (Бережани, Тернопіль), Тернопільській чоловічій учительській семінарії. У 1878 р. у Віденському університеті здобув ступінь доктора філософії. З 1888 р. – професор чоловічої учительської семінарії у Львові. Член Крайової шкільної ради (1889–1918). У 1891–1907 рр. – посол до австрійського парламенту, 1894–1904 рр. – депутат Галицького сейму. У 1910 р. отримав титул радника двору. Після окупації Галичини польськими військами відійшов від політичної діяльності. Помер 25 грудня 1926 р. у Львові, похований на Личаківському кладовищі.

Я замешкав навіть з радн[иком] двору Барвінським у якоїсь старої, гидкої баби, Італіянки при Schleifmühlgasse Nr. 1, що дуже солоно порахувала собі за кімнату. В готелі були б більше за мешкання не взяли.

В Kochschule познайомився теж з нотарем із Золочева, моїм іменником* та кузином, хоть Поляком з роду Адамом Студзінським** і його прегарною дружиною, дочкою б[увшого] російського консуля в Бродах, Ебергарда***. Він старався про перенесення // [Арк. 1] до Станиславова і хоть був одним із найстарших кандидатів, нотаріальна палата взяла його в предлогу на третьому місці, а на першому поклала наймолодшого кандидата Моравеця, за яким побивався вірменський архієпископ Теодорович****. Ми оба з радн[иком] двору Барвінським взяли за справу, я інстанціонував у мін[істра] скарбу Коритовського*****, а радн[ик] дв[ору] Барвінський в міністра судівництва Кляйна***** і Адам Студзінський став нотарем в Станиславові на велике невдоволення нотаріальної палати.

З гофр[атом]***** Барвінським і з обоїми Студзінськими сходилися ми звичайно на вечеру у ресторані «Jm altem Kühfuss» недалеко Грабену*****.

Я мав уже намір виїздити з Відня і дня 23.І зійшлися ми в останнє на вечеру. Коли я ввійшов до ресторану, повідомив мене радн[ик] дв[ору] Барвінський, що на основі реляцій агенції Герцога українські студенти мали здемолювати часть (одно

* Іменник (дав., полонізм *imiennik*) – однофамілець.

** Адам Прус Студзінський (Adam Prus Studziński) – нотаріус спершу в Золочеві (1905), з 8 квітня 1907 р. – у Станиславові.

*** Ебергард Теодор – колезький асесор, останній російський торговий консул у Бродах (1862–1879 (?)).

**** Йосиф Теофіл Теодорович (Józef Teofil Teodorowicz, 1864–1938) – архієпископ Львівський Вірменської Католицької Церкви. Народився у с. Живачів на Покутті. Закінчив Станіславівську гімназію. Навчався на юридичному факультеті Чернівецького університету, потім – духовній семінарії у Львові. Був священником у Бережанах і Львові. У 1912 р. здобув ступінь доктора богослов'я. Посол до Галицького сейму та австрійського парламенту. Помер у Львові, похований на Личаківському кладовищі.

***** Вітольд Коритовський (Witold Korytowski, 1850–1923) – юрист, міністр скарбу Австро-Угорщини, намісник Галичини. Середню освіту здобув у Познані. Навчався в університетах Цюриха, Берліна, Мюнхена, Відня. У 1874 р. отримав австрійське громадянство. Спершу працював у Нижньоавстрійській прокуратурі скарбу, а потім у Міністерстві скарбу (фінансів). 1891 р. переведений до Львова на посаду віцепрезидента Крайової дирекції скарбу. Міністр скарбу Австро-Угорщини (1906–1908). Депутат верхньої палати австрійського парламенту (1907–1913), посол Галицького сейму (з 1908 р.). Намісник Галичини (14.05.1913–20.08.1915). У 1919 р. переїхав до м. Познань.

***** Франц Кляйн (Franz Klein, 1854–1926) – міністр юстиції Цислейтанії (австрійської частини Австро-Угорської імперії). Вищу освіту здобув у Віденському університеті. 1878 р. здобув ступінь доктора права. З 1883 р. – адвокат. З 1885 р. викладав у Віденському університеті. Згодом (1891) працював секретарем міністра юстиції. У 1905–1908 рр. і 1916 р. – міністр юстиції Цислейтанії.

***** Гофрат – у німецьких і австрійських монархічних державах титул радника двору.

***** Грабен (з нім. *graben* – рів) – одна з найвідоміших вулиць Відня, історія якої сягає ще часів римської епохи. Торговельна пішохідна вулиця протяжністю 260 м. Її вважали найгарнішою і найдорожчою вулицею Відня, уособленням австрійської історії та культури.

крило) університету у Львові і що наслідком цього університет замкнено. «Можете даліше, говорив рад[ик] Барвінський, залишатися у Відні та спокійно працювати».

Я відповів, що саме через події на львівському університеті мушу виїхати до Львова, де можу бути потрібний. Цієї ж таки ночі зібрав я манатки* і дня 24.І вечером біля год[ини] 10 вечером був уже на місці, дома.

Найближчого дня рано застав я в хаті запрошення ректора, д[окто]ра Гризецького** на зібрання всіх професорів університету, що мало відбутися дня 27.І в годині 10 рано в найбільшій тоді салі, це б то в авлі.

Скликування зібрання всіх професорів університету є незвичайною подією. Принайменше від коли я служу на львівському університеті (1.IV.1900 р.) такого зібрання ніколи не скликувано. Професорам-Полякам, йшло, очевидно, про те, щоб супротив побиття доцента Віняржа й понищення ректорських потретів запала ухвала цілого професорського збору, що осуджувала би поступок української молоді безпощадно. Тоді би молодь зам // [Арк. 2] кнути в тюрмі і справу віддати карному судові. Професори-Поляки були певні, що й Українці-професори «страха ради юдейска» зсолідаризуються з ними без ніяких застережень. Одначе так не сталося.

З наших професорів не запрошено на це зібрання тільки проф[есорів] Грушевського*** і Дністряньського****, що перебували тоді на відпустках. Однак на

* Манатки (дав.) – речі, одяг.

** Фелікс Гризецький (Feliks Gryziecki; Feliks Szczesny Gryziecki, 1837–1923) – польський юрист, педагог, ректор Львівського університету. У Львові здобув середню освіту. Закінчив юридичний факультет Львівського університету. 1862 р. здобув ступінь доктора права. Розпочав судову кар'єру 1859 р.: спершу як авскульптант, потім – суддя і прокурор. У квітні 1867 р. почав викладати кримінальне право у Львівському університеті (польською мовою). З 1870 р. – надзвичайний, а з червня 1891 р. – звичайний професор. У 1894/1895 і 1904/1905 н. р. – декан юридичного факультету, у 1906/1907 н. р. – ректор університету. Посол до Галицького сейму (1901–1907). У 1908 р. припинив виклади в університеті й вийшов на пенсію. Помер 1923 р., похований на Личаківському кладовищі.

*** Михайло Грушевський (1866–1934) – український історик, громадський і політичний діяч. Закінчив Університет св. Володимира в Києві, 1894 р. захистив магістерську роботу. Того ж року за рекомендацією Володимира Антоновича обійняв посаду звичайного професора новоствореної кафедри всесвітньої історії з особливим оглядом на Східну Європу (з українською мовою викладання). Читав такі лекційні курси: «Великий рух народів», «Старинна історія Східної Європи», «Історія унії Литви і Польщі» тощо. З 1896 р. проводив практичні заняття, т. зв. історичні вправи. Голова НТШ (1897–1913). З 1917 р. – голова Української Центральної Ради. У 1919 р. емігрував до Чехословаччини. 1923 р. обраний академіком ВУАН. 1924 р. повернувся до Києва. Від 1931 р. мешкав у Москві.

**** Станіслав Дністряньський (1870–1935) – український учений-правник, журналіст, педагог, громадсько-політичний діяч. Навчався в Тернопільській учительській семінарії та Тернопільській гімназії, юридичному факультеті Віденського факультету (1888–1893). Потім стажувався в університетах Берліна і Лейпцига. У квітні 1899 р. габілітувався на посаду приват-доцента австрійського цивільного права з українською мовою викладання у Львівському університеті. З 1901 р. – надзвичайний професор. У 1907 р. і 1911 р. обраний депутатом австрійського парламенту. Від 1919 р. – на еміграції в Чехословаччині, засновник і ректор Українського вільного університету у Празі.

саме зібрання явилось нас всього трьох: проф[есори] Колесса*, Стебельський** і я. Інші професори – о. Бартошевський***, Комарницький**** і Мишковський***** на

* Олександр Колесса (1867–1945) – український літературознавець, педагог, громадсько-політичний діяч. Навчався у Львівському, Чернівецькому та Віденському університетах. У 1895 р. габілітувався на посаду приват-доцента Чернівецького. Восени того ж року почав викладати на філософському факультеті Львівського університету. З 1898 р. – надзвичайний, а з 1900 р. – звичайний професор української мови й літератури. У 1903/1904 н. р. – декан філософського факультету. Депутат австрійського парламенту (1907–1918). З 1921 р. жив і працював у Празі. У 1923–1939 рр. – професор Карлового університету; один із засновників і кількарарзовий ректор Українського вільного.

** Петро Стебельський (1857–1923) – український правознавець, педагог. Закінчив юридичний факультет Львівського університету (1878). 1879 р. здобув спільно доктора права. Працював у суді, кілька років практикував як адвокат. Від 1884 р. викладав у Львівському університеті: спершу як суплент, з 1885 р. – як приват-доцент, з 1892 р. – надзвичайний, 1895 р. – звичайний професор кримінального права і процедури. Читав такі лекційні курси: «Наука про відповідальність карну», «Наука о в'язницях», керував криміналістичним семінаром (з українською мовою навчання). У 1898/1899 н. р. – декан юридичного факультету.

*** Іван Бартошевський (1852–1920) – греко-католицький священник, письменник, педагог. Середню освіту здобув у Львові, а вищу (богословську) – у Відні у Цісарській греко-католицькій генеральній семінарії при церкві Святої Варвари («Барбареум»). У 1875 р. отримав священничий сан, а 1879 р. у Відні здобув ступінь доктора богослов'я. Того ж року повернувся до Львова і почав викладати в університеті. Спершу працював на посаді ад'юнкта, згодом – заступника професора пасторального богослов'я, з 1881 р. – доцента, 1884 р. – надзвичайного, а з квітня 1885 р. – звичайного професора. Читав українською мовою такі лекційні курси: «Богослов'я пастирське», «Засади проповідництва», «Гомілетика», «Душпастир яко провідник духовний», «О бібліотеках парохіальних і деканальних» тощо. З 1890 р. викладав українською мовою і педагогіку. Автор першого підручника з педагогіки «Педагогія руска або Наука о вихованні» (Львів, 1891). Декан теологічного факультету (1889 і 1894). У 1918 р., протестуючи проти полонізації Львівського університету, залишив педагогічну роботу. Помер 13 рудня 1920 р., похований на Личаківському кладовищі.

**** Йосип (Йосиф) Комарницький (1852–1920) – греко-католицький священник, педагог. Закінчив Дрогобицьку гімназію. Богословську освіту здобував у Віденському університеті, Перемишльській греко-католицькій семінарії. Висвячений на священника 1876 р., тоді ж отримав призначення на парафію у с. Отинія Тлумацького деканату. 1878 р., після смерті дружини, продовжив студії у Відні. 1880 р. (за іншими даними 1883 р.) здобув ступінь доктора богослов'я. Префект Греко-католицької духовної семінарії у Львові (1883–1887). З листопада 1885 р. працював у Львівському університеті на посаді ад'юнкта. У 1886 р. там само – вчитель катехитики і методики (читав курс українською мовою). З січня 1891 р. – надзвичайний, а з січня 1893 р. – звичайний професор біблійних наук Старого Завіту. Тричі (у 1895/1896, 1900/1901, 1906/1907 н. р.) був деканом теологічного факультету. У 1896/1897 н. р. – обраний ректором університету. Член митрополичої консисторії, почесний крилошанин Львівської капітули. Редактор часописів «Мирь» і «Душпастир». Після входження Галичини до складу Польщі був звільнений від викладацької роботи в університеті.

***** Тит Мишковський (1861–1939) – греко-католицький священник, педагог. 1880 р. закінчив Перемишльську гімназію. Богословську освіту здобув у Віденському університеті, який закінчив 1884 р. У 1889 р. здобув ступінь доктора богослов'я. Того ж року призначений префектом Греко-католицької духовної семінарії у Львові. Однак його відверта москвофільська позиція невдовзі стала причиною конфлікту з митрополитом Сильвестром Сембратовичем, а відтак вплинула на звільнення зі семінарії. З листопада 1889 р. також працював ад'юнктом на теологічному факультеті Львівського університету. 1892 р. габілітувався як приват-доцент біблійних наук

зібрання не прибули. Ми Українці-професори перед зібранням не порозумівалися. Між мною і Колесою були відносини сильно напружені й ми навіть себе не здоровили. Проф[есор] Стебельський стояв від нас заєдно здалека, а коли я перед двома роками, після першої студентської ворохобні, за ректорату славного хірурга, проф[есора] Рідігера*, на нашому довірочному зібранні висловлював побоювання, що готово прийти до дальших заворушень між польською і нашою молоддю, а тоді й кров може поплисти, проф[есор] Стебельський відповів: «Поляки погрожують, що кожну найближчу авантуру згноблять а всіх студентів Русинів, що їх прихоплять, замкнуть до криміналу на 4–5 літ». Говорив це проф[есор] Стебельський з такою певністю ваги своїх слів, що порозуміватись з ним годі було. Проф[есор] Бартошевський, чоловік щирий, але отяжілий, а оо. Комарницький і Мишковський, хоть ніколи против нашої молоді не виступали, цим разом, може й задля партійних поглядів, стояли від справи здалека.

Коли я дня 27.І ввійшов до авлі, застав доволі прикру атмосферу. Професори-Поляки запросили нас, бо випадало, але, певно, воліли б, щоб ми із запрошення не скористали. Тому й не тішилися нашою приявою, але бокували від нас та немовби вважали нас за співвинних. Ректор Гризецький запитав мене, чи ми, Українці, ставимо від себе яку резолюцію. Я відповів, що між нами в цьому напрямі не було ніякого порозуміння. Професорові Колесі радив ректор, щоб ми поставили резолюцію та вийшли із зібрання, на що проф[есор] Колесса не згодився і заявив, що із запрошення // [Арк. 3] будемо користати до кінця.

Який прикрий був настрої супроти нас, професорів, нехай посвідчить моя розмова з проф[есором] польського письменства Вільгельмом Брухнальським**, що приступив до мене і сказав:

Нового Завіту. 5 листопада 1895 р. із невідомих причин звільнився з університету, а за 3 роки знову поновився на цій же посаді. У березні 1899 р. призначений приват-доцентом по спеціалізації «Старий Заповіт». 3 лютого 1902 р. також паралельно працював приват-доцентом біблійних наук Нового Завіту. З 1903 р. – надзвичайний, а від липня 1908 р. – звичайний професор старозавітних біблійних наук і семітських діалектів. Під час першої світової війни, у 1915 р., заарештований як москвофіл. Засуджений до ув'язнення, але через хворобу і протекцію друзів вирок замінено на заслання під поліційним наглядом у Тіроль. Наприкінці 1916 р. повернувся до Львова. 1918 р, після відмови скласти присягу на вірність Польщі, звільнений з університету. Завдяки підтримці Андрея Шептицького почав працювати в новоствореній Греко-католицькій богословській академії у Львові. Був деканом теологічного факультету, а 1935 р. – віцеканом. Помер у Львові, похований на Личаківському кладовищі.

* Людвік Ридигер (Ludwik Rydygier, 1850–1920) – польський учений, хірург, професор, ректор Львівського університету. Медицину студіював у Кракові, а згодом – в університеті Грейфсвальда. Доктор медичних наук (1874). Працював у хірургічних клініках Гданська та Грейфсвальда. Очолював кафедру хірургії у Ягеллонському університеті (1887–1897). З 1897 р. очолював новостворену кафедру і клініку хірургії у Львівському університеті. Декан медичного факультету (1898/1899, 1911/1912), ректор Львівського університету (1901/1902). У 1918 р. у чині генерал-лейтенанта брав участь в Українсько-польській війні. У 1920 р. розпочав організацію військових шпиталів. 25 червня того ж року раптово помер. Похований на Личаківському кладовищі, згодом перепохований на Меморіалі орлят.

** Вільгельм Брухнальський (Wilhelm Bruchnalski, 1859–1938) – польський історик літератури, професор Львівського університету. Народився у Львові, там же закінчив гімназію. У 1878–1882 рр. навчався на юридичному, а у 1882–1885 рр. – на філософському факультеті Львівського університету.

– Czy pan wie, że w pochodzie na ulicy po awanturze brali także udział suplenci ruskiego gimnazjum?

– Nie wiem – відповів я. Przecież wszystkich studentów prowadzono na policję i spisano ich nazwiska. Gdyby więc byli między nimi suplenci, to ich nazwiska musiała także policja* spisać!

– Podali fałszywe nazwiska i legitymacje.

– Może być! – відповів я.

– A wie pan, co ja zrobię, – сказав проф[есор] Брухнальський. – Pójdę do Rady Szkolnej i jej o tem doniosę.

– Tak? – сказав я. – Widocznie kolega mija się ze swym powołaniem. I w chwili, kiedy to kolega uczyni, zostanie denuncyantem**.⁷²

Проф[есор] Брухнальський, а я відійшов від нього крайно обурений, бо хіба не він один між польською суспільністю був такий, що кидав підозріння на всіх українців та всюди шукав винуватих.

* * *

Зібрання почалося. Всіх професорів явилось біля 70 осіб, в тому числі нас трох українців. Ректор Гризецький заявив, що вважав за свій обов'язок супротив останніх подій на університеті скликати всіх професорів на нараду, щоб обдумати способи, що на будуче спинили б подібні події. Тому просить всіх учасників, щоб виявляли свою гадку. Річ ректора Гризецького була спокійна і в нічому нікого не ображала. Так само спокійні були промови проф[есорів] Охенковського*

У 1885 р. здобув ступінь доктора філософії. Викладав у гімназії. У 1900 р. габалітувався як приват-доцент історії польської літератури у Львівському університеті. З 1904 р. – надзвичайний, а з 1907 р. – звичайний професор. Від 1912 р. до 1917 р. – декан філософського факультету Львівського університету. Помер 6 грудня 1938 р. у Львові, похований на Личаківському кладовищі.

* За сучасним правописом має бути «поліція».

** – Чи вам відомо, що в поході вулицею, що відбувся після бійки, брали участь і супленти руської гімназії?

– Мені про це нічого не відомо, – відповів я. – Адже всіх студентів повели в поліцію і записали їхні дані. Отже, якби між ними були супленти, їхні прізвища поліція також мусила записати!

– Вони подали фальшиві імена та посвідчення.

– Можливо! – відповів я.

– І знаєте, що я зроблю, – сказав проф. Брухнальський. – Піду до Шкільної ради і повідомлю про це.

– Так? – сказав я. – Ймовірно, ви «працюєте не на своєму місці». І як тільки колега це зробить, стане донощиком.

*** Владислав Охенковський (Władysław Ochenkowski, 1840–1908) – польський економіст, політолог, педагог, ректор Львівського університету. Вивчав філософію у Петербурзькому університеті (1860–1863). За участь у січневому польському повстанні заочно засуджений до страти. Виїхавши за межі Російської імперії, продовжив навчання у Єнському університеті, де 1867 р. здобув докторський ступінь у галузі економіки. Деякий час мешкав в Англії. З 1873 р. працював у Львові: у статистичному управлінні, а також викладав статистику у Львівському університеті (1877–1878). У 1878 р. у Єнському університеті здобув докторський ступінь із політології, там же й займався педагогічною діяльністю. Також викладав у Мюнстерській академії (1880–1892).

і Бальцера*. Вони висказували гадку, що треба вислати депутацію до намісника й міністра освіти з проханням, щоб забезпечити університетські придбання, спеціально по лабораторіях, хоть проф[есор] Охенковський вказував вже на те, що «*tuskiej młodzieży, jak głośno mówią, // [Арк. 4] cała ta sprawa gotowa ująć bezkarnie*»**, чим немовби взивав до репресій.

Коли проф[есор] медичного відділу Гальбан*** запитав: «*Chcielibyśmy wiedzieć, co myślą o tej sprawie koledzy Rusini i jakie ich stanowisko?*****», – проф[есор] Ол[ександр] Колесса відповів, що професори Українці висловлюють жаль супротив подій, що завершилися на університеті, одначе запобігти на будуче таким подіям може в першому ряді польська суспільність як найбільшою справедливістю на домагання з української сторони. Події на університеті стоять у тіснішому зв'язку з тим подражненням, що проявляється між українською суспільністю в загалі. І коли будуть усунені причини цього подражнення і невдоволення, то подібні події більше не повторяться.

Заява проф[есора] Колесси, висловлена в тоні поважному й спокійному, на разі вистарчала. Та небавом почули ми такі провокуючі й завзяті промови з уст польських професорів, що треба було говорити дуже рішучо та сказати їм в очі кілька слів гіркої правди. Сталося це після промови проф[есора] Дуніковського***, що говорив таке:

Від 1892 р. мешкав у Львові. Викладав у Львівському університеті; був деканом юридичного факультету (1897/1898), ректором (1902/1903) та проректором (1903/1904). Помер раптово від серцевого нападу 8 травня 1908 р.

* Освальд Маріан Бальцер (Oswald Marian Balzer, 1858–1933) – польський історик, педагог. Народився у м. Ходорові в сім'ї службовця. Навчався у Львівському та Краківському університетах (1879–1882). 1883 р. здобув ступінь доктора права. Від 1885 р. як приват-доцент викладав на юридичному факультеті Львівського університету. З 1887 р. звичайний професор. Викладав до смерті в 1933 р. У 1895/1896 н. р. – ректор Львівського університету. Похований у Львові на Личаківському кладовищі.

*** «руська молодь, відверто кажучи, може вийти з цієї справи безкарно».

**** Генрик Гальбан (Henryk Halban, справжнє ім'я Генрик Блюменсток (Henryk Blumenstok), 1870–1933) – польський учений-невролог, психіатр, професор Львівського університету, засновник Львівської наукової школи неврології та психіатрії. Син Леона Блюменстока, професора судової медицини Ягеллонського університету. Навчався у Кракові: спершу в гімназії Святої Анни, згодом – в університеті. У 1896 р. здобув ступінь доктора медичних наук. З 1889 р. працював на кафедрі неврології і психіатрії Віденського університету, від 1905 р. – професор неврології і психіатрії Львівського університету. Під час Першої світової війни очолював Віденський військовий шпиталь. Згодом продовжив викладання у Львівському університеті; 1933 р. обраний ректором, однак через недугу невдовзі відмовився від посади. Помер 13 грудня 1933 р., похований на Личаківському кладовищі у Львові.

***** «Ми хотіли би знати, що думають із цього приводу наші колеги Русини і яка їхня позиція?».

***** Еміль Дуніковський (Emil Dunikowski, 1855–1924) – польський учений-геолог, мінеролог, мандрівник, професор Львівського університету. Навчався у Львові, Відні. 1877 р. здобув докторський ступінь у Віденському університеті. У 1877–1879 рр. працював асистентом у Львівській політехнічній школі; у 1879–1881 рр. стажувався у Відні. У 1881–1884 рр. – асистент Інституту палеонтології та історичної геології Мюнхенського університету. Геолог-експерт у галузі нафти й газу, зокрема займався розвідкою нафтових родовищ у Бешадах. У 1884 р. габілітувався у Львівському університеті на посаду доцента мінералогії. З 1888 р. – надзвичайний, а з 1890 по 1924 р. – звичайний професор. Здійснював геологічні розвідки в Туреччині, Алжирі,

«– Panowie! Dopuszczono się tutaj zbrodni. Naszego kolegę Winiarza omal nie zabito. Portrety i meble poniszczono! Tak robią rozbójnicy i bandyci, których trzeba uczyć kultury pałką. Niedawno pisało “Dziło”*, że obraziłem narodowość ruską, gdy nazwałem ukraińskich studentów za ich awanturę, wyprawioną na uniwersytecie, bandytami, na których poskromienie tylko pałka może być odpowiednim środkiem. Narodowości nie obrażałem. Oświadczam jednak, że gdyby mnie który ze studentów ruskich chciał znieważyć, to mu strzelę w łeb z rewolweru (тут вийняв проф[есор] Дуніковський з кишени револьвер і показав його зібраним професорам). Aż strasznie pomysleć, że pastwą rozszałaych bundytów mogą paść uniwersyteckie // [Арк. 5] zbiory, na** którymi niejeden z nas strawił życie całe. Tak być nie może! Przyłączam się do głosu kolegów, którzy stawiają wniosek, by odnieść się do Ministerstwa i Namiesnictwa i prosić o zabezpieczenie zbiorów uniwersyteckich przed napadem i aby równocześnie zażądać od sądu przykładowego ukazania tych z pośród młodzieży, którzy dopuścili się ekscesu. Dość prześladowań, już wycierpieliśmy. Czas już raz z tym skończyć***».

Серед промови проф[есора] Дуніковського я зголосив ся до слова. Я чув, а обличчя моє зблідло. Та мовчати я не міг. Треба було вияснити справу людям, що її основно не знали, що не вглядали у причини цих прикрих подій, а гляділи на них крізь польські скла, не вдумуючися в їх подробиці. І хоть як спокійно хотів я говорити – нерви у мене так сильно заграли, що крізь спокій промовляли з мене жаль, біль, досада і бажання з’єднати для української справи пошанування. Я не міг боронити поступку молоді, але хотів вияснити причини, що молодь повели до нього.

– Dostojni panowie! – говорив я. – Proszę mnie wysłuchać w spokoju. Chcę mówić prawdę bezwzględną, gdyż nie czas, byśmy siebie w tak poważnej chwili okłamywali. Chcę mówić prawdę. Nie obrażę nikogo, lecz muszę sprawę wyświecić i gdy wobec przemówienia prof[esora] Dunikowskiego zachowali Panowie spokój, to proszę o niego także dla moich słów.

Тунісі, у 1906 р. подорожував до США та Мексики. Помер 24 червня 1924 р., похований на Личаківському кладовищі.

* «Діло» (1880–1939) – щоденна українська газета народовецького спрямування в Галичині. Виходила у Львові, спершу двічі (1880–1882), потім тричі на тиждень (1883–1887), а з 1888 р. – щоденно. Головними її редакторами в різні часи були Володимир Барвінський, Антон Горбачевський, Іван Белей, Василь Панейко, Василь Мудрий тощо.

** Очевидно, має бути *pad*.

*** «– Панове! Маємо справу зі злочином. Нашого колегу Віняжа мало не вбили. Портрети і меблі знищено! Так поведуться розбійники та бандити, яких насильно треба вчити культурі. Нещодавно в газеті “Діло” було написано, що я образив руську національність, коли назвав українських студентів через їхню бійку в університеті бандитами, яких зможе приручити лише кийок. Я не образив їхню націю. Проте я заявляю, що якщо б мене хотів образити хтось з українських студентів, то я б вистрілив йому в голову з револьвера (тут професор Дуніковський вийняв із кишени револьвер і показав його зібраним професорам). Аж страшно подумати, що від дій цих бандитів могли постраждати університетські фонди, на зібрання яких не один із нас витратив усе життя. Такого бути не може. Я підтримую голос своїх колег, які подали звернення до Міністерства і намісництва з проханням про захист фондів університету від нападів, і водночас вимагатиму покарати в судовому порядку студентів – учасників даного екcesу. Ми вже натерпілися вдосталь переслідувань. Настав час покінчити з цим раз і назавжди».

– Ubolewam nad wypadkami, których widownią był lwowski uniwersytet. Lecz panowie mówią o nich, jak o czymś niebywałym. A tymczasem przed para laty Niemcy zrujnowali włoski fakultet prawniczy w Insbruku i tam padły ofiary życia ludzkie. A przecież Niemcy mówią o sobie, że są kulturalniejszą rasą, ażeeli my, słowianie. I nie wzywano przeciw młodzieży władzy i nie zamykano studentów. Panowie! Mamy auto // [Арк. 6] номію. Карзмы więc winnych, a nie wzywajmy przeciw młodzieży władz sądowych. Profesor, który nawołuje przeciw młodzieży sąd i policję, w tej chwili przestaje być profesorem a zniża się do rzędu agenta policyjnego (оклики: Oho, oho!)*.

Ректор взиває до спокою.

– Tak to moje niezłomne przekonanie. A drugie moje też niezłomne przekonanie: «Nas rząd tak uczy! W Austrii są prawa, ale je zdobywa ulica! Czy dziwić się młodzieży, że poszła drogą, którą zdobywa się prawa w Austrii? (Зі всіх сторін принеслися шалені оплески і оклики: «Niestety, prawda, słusznie, bardzo słusznie!»)**.

– Lecz była jeszcze inna przyczyna. Wyszła ona, niestety, z tych murów (Оклики: Nieprawda! Odebrać głos! Ректор взиває до спокою). Że tak jest, na to dam dowody. Gdy w grudniu 1906 r. zanościło się na awanturę, senat odbył posiedzenie, które trwało do godziny jedenastej*** w nocy. Mimo to o godz. 6 rano całe sprawozdanie znalazło się w «Słowie polskiem»**** w takim sosie, jak «kultura hajdamacka», «dzicz ukraińska» i t. p. Ktoś więc z członków senatu uważał za stosowne podać swe informacje do «Słowa polskiego». Czy w taki sposób nie podburza się młodzieży ukraińskiej do ekscesów? A gdy dnia 18 grudnia 1906 r., w czasie imatrykulacyi do żadnych zaburzeń nie doszło, a młodzież ukraińska ograniczyła się na złożeniu oświadczenia, że do imatrykulacyi nie przystąpi, tego samego dnia popołudniu podało «Słowo polskie» znowu notatkę ze sfer uniwersyteckich:

* – Шановні панове! – сказав я. – Прошу спокійно вислухати мене. Я буду говорити абсолютну правду, адже не варто, щоб ми взаємно себе обманювали в такий момент. Я хочу сказати правду. Я нікого не ображу, але мушу повністю відкрити цю справу, зважаючи на те, що щодо промови проф. Дуніковського ви зберігали спокій, прошу спокійно вислухати також і мої слова.

– Мене дуже хвилюють події, що відбулися у Львівському університеті. Але ви говорите про них як про щось надзвичайне. Тим часом декілька років тому німці зруйнували італійський юридичний факультет в Інсбруку, кілька осіб там навіть загинули. І все ж німці позиціонують себе, як більш культурну расу порівняно з нами слов'янами. Вони не закликали владу бути проти молоді й не арештовували студентів. Панове! У нас є автономія. Тож давайте карати винних, а не судити всю молодь. Професор, який закликає суд і поліцію судити молодь, перестає бути професором й опускається до позиції агента поліції (оклики: Ого, ого!).

** – Так, це моє непохитне переконання. І друге моє переконання: «Цьому вчить нас влада! В Австрії є закони, але вони діють на користь вулиці! Чи молодь пішла тим самим шляхом, яким здобуваються права в Австрії? (Зі всіх сторін принеслися шалені оплески й оклики: «На жаль, правильно, все вірно, правильно!»).

*** Очевидно, має бути: jedenastej.

**** «Słowo polskie» («Слово польське») (1895–1934) – щоденна польська газета у Львові, орган національно-демократичної партії. Виходила двічі на день – зранку і пообіді. Ініціатор видання – польський економіст-інженер, посол до австрійського парламенту та Галицького сейму Станіслав Щепановський (Stanisław Szczepanowski). Під час російської окупації Галичини у вересні 1914 р. редакція зайняла проросійську позицію, у червні 1915 р. із наступом австрійських військ утекла в Росію, припинивши випуск газети до 1918 р.

Українських молодzieńców w decydującej chwili opuściła odwaga». I na tę prowokację dali ukraińscy młodzieńcy dowód, że ich odwaga bynajmniej nie opuściła!*

– Z przemówień panów mam to przekonanie, że // [Арк. 7] życie do nas, ukraińskich profesorów żal, że nie mamy wpływu na naszą młodzież. Tak wpływu na nią nie mamy! Przyznają to. Lecz czy możemy mieć na nią wpływ, skoro nam go beznastannie podzywa się. Wszakże nie kto inny, a znów «Słowo polskie» narzuciło się na ukraińskich profesorów, na podstawie informacji, z tych murów zasiągniętych, jakoby prof[esorowie] Kolessa i Studziński nie spełnili swych obowiązków i nie przyszli na wykłady, a ks. prof[esor] Komarnicki uciekł w czasie awantury z gmachu przez okno. Czy takie informacje mają nasz wpływ podtrzymać? A przecież ten, kto dawał informacje, powinien był wiedzieć, że prof[esor] Kolessa przybył dnia 23 stycznia 1907 r. na wykład, lecz nie zastał słuchaczy, a ja za urlopem dziekańskim bawiłem we Wiedniu i pracowałem w archiwum ministerstwa spraw wewnętrznych. To cóż więc jątrzyć i prowokować? Czy na to, żeby nas wyzuć ze wszelkiego wpływu na naszą młodzież, a polska młodzież przeciw profesorom ukraińskim nastroić? (Голоси: А czy «Diło» nie jątrzy?)**.

– I na to pytanie odpowiem. Nie chcę bronić «Diła», lecz muszę tutaj zaznaczyć różnicę między «Diłem» a «Słowem polskim***». Ostatnie jest organem narodu, który zdobył swe prawa, «Diło» organem narodu, który o swe prawa walczy. I tutaj leży ogromna różnica między jednym i drugim dziennikiem****.

* – Але була ще інша причина. На жаль, вона розвинулася в цих стінах (Оклики: Неправильно! Заберіть йому право голосу! Ректор закликає до спокою). Я можу надати докази цього. Коли у грудні 1906 року виникла конфліктна ситуація, сенат провів засідання, яке тривало до 23:00 години. Але вже о 6:00 ранку протокол засідання було опубліковано у «Слові польському», «під таким соусом», як «гайдамацька культура», «українська дич» тощо. Тож хтось із членів сенату вирішив надати «Слову польському» своє трактування цих подій. Чи в такий спосіб не підбурюється українську молодь до ексцесів? І коли 18 грудня 1906 р. під час сесії не сталося ніяких заворушень, а українська молодь обмежилася заявою, що не буде брати участі в заліку, того ж дня по обіді у «Слові польському» знову з'явилася згадка про університетське життя: «українську молодь довели до вирішального моменту підвела мужність». І у відповідь на цю провокацію українська молодь довела, що її мужність зовсім не підвела!

** – Після промов цих панів у мене з'явилася переконання, що ви жалієте нас, українських професорів, через те, що ми не маємо впливу на нашу молодь. Так, ми не маємо на неї такого впливу! Визнаємо це. Але чи можемо ми мати авторитет, якщо ви його постійно підриваєте. Зрештою, ніхто інший, як знову ж таки «Слово польське» накинулося на українських професорів через інформацію, одержану в цих стінах, що нібито професори Колесса і Студинський не виконували своїх обов'язків і не приходили на лекції, а о. проф. Комарницький втік із будівлі університету через вікно під час сварки. Чи може така інформація підтримувати нашу репутацію? Адже хто надав інформацію, мав би знати, що проф. Колесса прийшов 23 січня 1907 року на лекцію, але не застав слухачів, а я був у Відні у відпустці та працював в архіві Міністерства внутрішніх справ. Так що ж тут перебільшувати і провокувати? Чи для того, щоб знівельовати нашу репутацію і налаштувати проти нас нашу українську молодь? (Голоси: А «Діло» не ятриль?).

*** Очевидно, має бути polskim.

**** – Я відповім на це запитання. Я не хочу захищати «Діло», але мушу вказати на різницю між «Ділом» і «Словом польським». «Слово польське» – це видання народу, що здобув свої права, а «Діло» – видання народу, який бореться за свої права. І в цьому величезна різниця між двома часописами.

– Lecz skoro wolność prasy pozwala dziennikom na walkę, nieraz bezwzględna, lub, powiedzmy prawdę, niesprawiedliwą, to jestem tego zdania, że stąd, z tego gmachu nauki, powinny płynąć hasła wyrozumiałości i obiektywności. Nie piętnujmy młodzieży ukraińskiej bez zastrzeżeń, bo // [Арк. 8] przecież są państwa, w których także młodzież polska dobija się swych praw i o nie walczy. A wiadoma rzecz, że w walce, podjętej przez młodzież, wchodzą nieraz w grę środki i sposoby tego rodzaju, z którymi umysł dojrzały nie zawsze pogodzić się może (Голоси: słusznie!)*.

– A skoro padła tutaj groźba prof[esora] Dunikowskiego, że on studentowi ruskiemu, któryby go chciał znieważyć, palnie w łeb z rewolwera, ja odpowiem, że chodzę bez broni i gdyby mnie nawet student polski znieważył, ja nie wyjąłbym rewolwera z kieszeni, bo może przeżyłem swe życie, a żal mi każdego młodego życia (гучні оплески). Skończyłem**.

Негаймо по моїй промові забрав слово проф[есор] Рідігер. Він заявив: «Nie mam słów podziękowania dla kolegi Studzińskiego za jego szlachetne i męskie przemówienie? To, co powiedział, powinien być powiedzieć! Wiele rzeczy nie wiedzieliśmy, dużo nauczyliśmy się. Serdecznie dziękuję prof[esorze] Studzińskiemu w imieniu swoim i kolegów fakultetu»***. Проф[есор] Рідігер приступив до мене і стиснув мені сердечно руку. За ним приходили інші професори та теж мені gratулювали. Признаюся, що я стояв блідий, як стіна. Я був о стільки вдоволений, що сповнив свій обов'язок супротив суспільности і молоді. Остання була мені заодно дорога, хоть не все з її дорогами міг погодитись.

Але побіч слів признання з боку проф[есора] Рідігера, стрінула мене образа. Проф[есор] д[октор] Казимир Твардовський**** назвав мій погляд, що професор не сміє звивати против молоді поліцію і судові власти, «dzikością». Я вклонився чемно проф[есорові] Твардовському, а відповідь рішився дати при кінці зібрання.

* – Але оскільки свобода слова дає змогу виданням вести боротьбу, часто нещадну, або, скажімо по правді, несправедливу, я вважаю, що від нас, як наукової інституції, мають звучати тільки об'єктивні й розважливі гасла. Давайте не будемо беззастережно засуджувати українську молодь, адже є країни, де польська молодь також домагається своїх прав і бореться за них. І відомо, що в боротьбі, яку веде молодь, інколи використовують такі засоби і методи, з якими старше покоління не завжди погоджується (Голоси: правильно!).

** – А оскільки проф. Дуніковський висловився, що він готовий вистрілити з револьвера в будь-якого українського студента, який би зважився його образити, я відповім, що ходжу без зброї, і навіть якби мене образив польський студент, я б не виймав револьвера з кишені, так як, можливо, я прожив своє життя, і мені шкода кожного молодого життя (гучні оплески). Я завершив.

*** «Я навіть не знаю, як подякувати колезі Студинському за його шляхетну та чоловічу промову? Він сказав те, що мав сказати! Ми багато чого не знали, багато чого навчилися. Хочу подякувати проф. Студинському від свого імені та своїх колег із факультету».

**** Казимир Єжи Адольф Твардовський (Kazimierz Jerzy Adolf Twardowski, 1866–1938) – польський філософ, засновник Львівсько-варшавської філософської школи, логік, психолог і педагог, ректор Львівського університету. Закінчив Віденський університет. У 1891 р. здобув докторський ступінь, із 1892 р. асистент, а згодом – приват-доцент (1894) Віденського університету. З 1895 р. – надзвичайний, а з 1898 р. – звичайний професор Львівського університету. Викладав до 1930 р. Керівник Психологічної лабораторії (1907–1920), що функціювала в навчальному закладі. Кількаразово обраний деканом філософського факультету (1900/1901, 1904/1905) та ректором університету (1914–1917). Член редколегій низки наукових видань у галузі філософії. Почесний доктор низки університетів. Помер 11 лютого 1938 р., похований у Львові на Личаківському кладовищі.

Дискусія тягнулася без кінця. Промовляли по черзі що визначніші професори Фінкель*, Абрагам**, Дембінський***, Балясіч**** і багато, багато інших. Проф[есор] Фінкель накликував професорів до дуже поважного і розважного ведення справи, щоб не доводити до обопільного роз'ї [Арк. 9] ярення серед молоді. В подібному дусі висказувався проф[есор] Абрагам. Проф[есор] Балясіч заатакував проф[есора] Стебельського за те, будьто він при іспитах найбільше палив українську молодь, тоді як професори-Поляки відносяться до неї з найбільшою об'єктивністю. Проф[есор] Стебельський не відповів, тільки вийшов із зібрання, а промова проф[есора] Балясіча викликала невдоволення навіть серед його найближчих сторонників-товаришів. Остру промову против української молоді виголосив проф[есор] Дембінський і ми назва-

* Людвік Міхал Емануель Фінкель (Ludwik Michał Emanuel Finkel, 1858–1930) – польський історик, бібліограф, професор Львівського університету. Закінчив Тернопільську гімназію та Львівський університет (1881). У 1882 р. здобув ступінь доктора філософії. Деякий час працював у львівських архівах, викладав новітню історію Польщі й історію польської літератури у Вищій сільськогосподарській школі в Дублянах (1885–1899). З 1892 р. паралельно працював приват-доцентом, а з 1899 р. – професор австрійської історії у Львівському університеті. Декан філософського факультету (1901/1902), ректор (1911/1912), проректор (1912/1913) університету. Член низки наукових товариств. Автор концепції польського заснування Львівського університету й багатотомної бібліографії польської історії. Помер 24 жовтня 1930 р. у Львові, похований на Личаківському кладовищі.

** Владислав Абрагам (Abraham Władysław, 1860–1941) – польський історик, правник, професор Львівського університету. Навчався у Самбірській гімназії та Ягеллонському університеті. 1883 р. здобув докторський ступінь. Продовжив наукове стажування у Берліні та Римі. 1886 р. габалітувався на посаду приват-доцента церковного права у Краківському університеті. Надзвичайний (1888), а з 1890 р. по 1930 р. – звичайний професор церковного права Львівського університету. Ректор (1899/1900) та проректор (1900/1901) університету. Під час радянської окупації Львова переховувався в міських монастирях від можливих переслідувань. Помер 15 жовтня 1941 р. у Львові, похований на Личаківському кладовищі.

*** Броніслав Дембінський (Bronisław Dembiński, 1858–1939) – польський історик, державний діяч, професор Львівського, Варшавського й Познанського університетів. Навчався у Берлінському та Вроцлавському. 1883 р. здобув докторський ступінь. 1886 р. габалітувався на посаду приват-доцента кафедри всесвітньої історії Ягеллонського університету. Від 1892 р. викладав у Львівському університеті як надзвичайний, а від 1897 р. – звичайний професор всесвітньої історії. Декан філософського факультету (1898/1899), ректор (1907/1908), проректор (1908/1909) Львівського університету. 1916 р. переїхав до Варшави, де в університеті очолив кафедру новітньої польської і загальної історії. Професор кафедри всесвітньої історії Познанського університету (1923–1933). 1933 р. вийшов на пенсію. Депутат австрійського парламенту (1914–1918), польського сейму (1918–1922), віцеміністр Міністерства віровизнань і публічної освіти Польщі (1918–1920). Помер 23 листопада 1939 р. у Познані.

**** Август Ервін Баласітс (Баласітц) (Bálasits August Erwin, 1844–1918) – польський учений, професор Львівського університету. Навчався у гімназіях Станіславова, Перемишля, Львова. Закінчив юридичний факультет Львівського університету, 1868 р. там же здобув ступінь доктора права. Працював у Крайовій дирекції скарбу (1867–1874), Прокуратурії скарбу (1874–1880). 1873 р. габалітувався на посаду приват-доцента Львівського університету. Надзвичайний (1880), згодом – звичайний (1886) професор австрійського цивільного процесуального права. Декан юридичного факультету (1887/1888, 1901/1902), ректор Львівського університету (1891/1992). 1915 р. за власним бажанням вийшов на пенсію, отримав титул радника двору. Помер 15 липня 1918 р. у Львові, похований на Личаківському кладовищі.

ли її «кандидатською» при найближчому виборі на ректора. Свої цілі проф[есор] Дембінський діпняв*.

Дуже важна була промова проф[есора] Олекс[андра] Колесси. Коли професори-Поляки безнастанно акцентували «polskość»** львівського університету, проф[есор] Колесса зазначив, що університет не є польський, тільки утравквістичний, і що так довго польським не буде, як довго на ньому учиться поверх тисяч українських студентів. Проф[есор] Хлямтач*** перечив, що правда, цьому, але хіба те, що говорив проф[есор] Колесса, не було схоплене з повітря. Хто мав доступ до актів, цей міг перевірити число українських студентів, бо у звіті університету скреслено нарочно статистичну таблицю по ісповіданні й народності, а цей факт сам за себе проречистий. На цю «соромливість» звернув був теж увагу проф[есор] Колесса, що польським професорам не подобалося.

З польської сторони таких річевих промов, як проф[есора] Фінкля було не багато. Та все ж таки мої помічання й проф[есора] Колесси довели бодай до того, що дискусія велася повних 5 годин (від год[ини] 10 рано до 3 пополудні без перерви) та що офіційні ухвали сильно змодифіковано. Рішено звернутися до властей, щоб вони забезпечили університетські лабораторії та інститути. Але поза тими офіційними ухвалами роблено ще неофіційні заходи в ціллі ув'язнення молоді. Вони почалися масово дня I і II лютого 1907 р. Після авдієнції польських професорів у нам[існика] гр[афа] Андр[ія] Потоцького // [Арк. 10] дня 29.I у вторник о год. 4 по полудні, написало «Słowo polskie» найближчого дня, будьто намісник прирік, «że młodzież ukraińska będzie przykładnie ukarana»****. В четвер, дня 31.I***** помістило «Słowo polskie» (ч. 47) статтю «Dość już pobłażliwości»*****, а в ній повторено іншими словами те, що говорили польські професори на зібранні у дні 27.I.

«Słowo polskie» писало:

«Przykładni słuchacze swych ideowych kierowników, ruskich profesorów, i nie tylko profesorów, bo starszych braci i przyjaciół, będą z rewolwerami w kieszeni, z nożem za rękawem kontynuować dalsze badania naukowe, czekając przy tym na dobrą chwilę do urzędzenia nowego, o ile się da, lepiej zorganizowanego i bardziej krwawego, a równie

* Діпняти (дав.) – досягнути.

** «Польськість».

*** Марцелі Хлямтач (Marceli Chlamtacz, 1865–1947) – польський правник, професор Львівського університету, фахівець із римського й цивільного права. Навчався на юридичному факультеті Львівського університету, 1891 р. здобув докторський ступінь. Деякий час працював у канцелярії львівського адвоката Павла Домбровського. Згодом стажувався у Відні (1891–1892) та Берліні (1892–1894). Після повернення до Львова працював нотаріусом в університеті. 1898 р. габілітувався на посаду приват-доцента римського права. Надзвичайний (1900), звичайний (1904) професор другої кафедри римського права, працював до 1935 р. Декан юридичного факультету (1905/1906). Член Львівської міської ради (1908), віцепрезидент Львова (1918–1927). Під час німецької окупації Львова (червень 1941 р. – липень 1944 р.) таємно викладав в університеті. Після війни залишився у Львові. Помер 7 січня 1947 р., похований на Личаківському кладовищі.

**** «що українська молодь буде показово покарана».

***** Помилка автора. Стаття уміщена в числі 47 за 28 січня 1907 р.

***** «Досить поблажливості».

łatwego rozboju. Państwo nie będzie przecie upierać się długo głosowi pięści i pałki, ukróci “polską samowolę” i odda kiedyś uniwersytet lwowski na ręce ruskie»*.

Дальше дякувало «Słowo polskie» польським професорам і складало признання польській молоді за її рішучість і готовність постояти за польським характером університету і кінчило словами:

«Krzywd i ucisku zniesliśmy i znosimy dosyć, nawet tu w Galicyi. Żądamy od rządu krajowego surowego sądu na wszystkich sprawców zbrodni, zadość uczynienia za zniewagę. Chcemy bezwzględnej sprawiedliwości! Żadnej pobłażliwości, żadnych względów polityki stanowej, czy osobistej!»**.

Серед дискусії на зібранні професорів поставлено до мене різні запити, як на приклад, про Академічний Дім***, і на них давав я відповіді останній з-поміж промовців. Мою промову почав я словами:

– Przyszliśmy obaj z prof[tsorem] Kolessą, by wypowiedzieć nasze bole i bole naszej młodzieży. Z jednej strony spotkało mnie uznanie, z drugiej zniewaga. Profe // [Арк. 11]sor Twardowski nazwał mój pogląd «dzikością». Przepraszam panów, że to słowo powtórzyłem, lecz ja zmuszony jestem zwrócić je pod adresem prof[esora] Twardowskiego****.

Твардовський кричить: «Ja nie chciałem kolegę obrazić!*****»

Я відповів: «Ja także nie! Proszę odwołać swoje słowa, a ja odwołam swoje...»*****.

* «Зразкові слухачі своїх ідейних наставників, українських професорів і не тільки професорів, але також старших братів та знайомих із револьверами в кишені чи з ножом за рукавом будуть продовжувати свої подальші наукові пошуки, чекаючи при цьому вдалого моменту, щоб підготувати новий, якщо вдасться, більш організований і більш кривавий погром. Адже держава не буде довго опиратися голосу “кулаків і кийків”, покінчить із “польською сваволею” і колись передасть Львівський університет у руки українців».

** «Ми терпіли образи й утиски і терпимо достатньо, навіть тут, у Галичині. Ми вимагаємо від національного уряду суворо судити всіх винних у злочині і компенсувати нам моральну шкоду за образи. Ми прагнемо абсолютної справедливості! Ніякої поблажливості, ніякої державної чи особистої політики!».

*** Академічний дім – гуртожиток для українських студентів, які навчалися у вищих школах м. Львова. Споруджений у 1904–1906 рр. за проектом архітекторів Тадеуша Обмінського і Філімона Левицького. Розташовувався за адресою по вул. Супінського, 17 (тепер – вул. М. Коцюбинського, 21). Ініціатором будівництва був М. Грушевський, який організував академічний фонд для збору коштів на ці цілі. Головним меценатом став Євген Чикаленко, який пожертвував на спорудження дому більшу половину необхідної суми. Будівля до 1918 р. була власністю Наукового товариства ім. Шевченка (НТШ). Адмініструванням гуртожитку займалося студентське товариство «Академічна поміч». Протягом 1907–1914 рр. у приміщенні Академічного дому, крім помешкань для студентів, розташовувались канцелярія і музей НТШ, студентська читальня, кухня і пральня. 1918 р. НТШ безкоштовно передало будівлю сестрам василіанкам, які відремонтували її і розташували там гімназію.

**** – Ми прийшли разом із проф. Колесою, щоби висловити наші проблеми і проблеми наших студентів. З одного боку, я отримав визнання, з другого – зневагу. Професор Твардовський назвав мій погляд «дикістю». Вибачте, панове, що повторюю це слово, але змушений повернути його проф. Твардовському.

***** «Колего, я не хотів вас образити!».

***** «Я також ні! Будь ласка, заберіть свої слова назад, і я заберу свої».

Гіркий був той день. Ректор Гризецький задержав мене хвилинку, доки всі професори не вийшли, а опісля стиснув середечно мою руку і промовив: «Dziękuję Panu! Było to z Pańskiej strony szlachetnie i po rycersku. Niech mi Pan wierzy, że wszystkim*, nawet Twardowski, jesteś my dla Pana z wielkim szacunkiem. Piękny to był dzień dla nas i dla Pana!»**.

Вірю, що Гризецький говорив щиро. Була це праведна душа, великий приятель молоді. Коли раз ув'язнено студента Василя Лаголу***, проф[есор] Гризецький зголосився до суду, виснавив для себе дозвіл відбутися з Лаголою кольоквієм, щоб він не стратив стипендії. За цей дійсно людський і педагогічний вчинок «Страхопуд»**** звеличав проф[есора] Гризецького віршом. Що мої відносини до колегів-професорів не попсувалися, а навпаки поліпшилися, нехай посвідчить факт, що в цьому ж 1907 році у місяці липні пропонується мені до іменування на звичайного професора одноголосним рішенням філософського відділу, чого я надармо домагався від кількох літ, хоч мав за собою відповідні наукові праці. Правда, мали професори-Поляки до мене жаль, що я против їх волі в р. 1899 був іменований надзвичайним професором у Львові, але не мало спиняв мою номінацію на надзвичайного, а опісля на звичайного професора, проф[есор] Колесса, що боявся мати поруч себе другого професора, хоч сам, як виявилось пізніше, коли став послом парламенту, на моїй кафедрі багато зискав.

Того самого дня, коли польські професори були у намісника, ми, українські професори (Стебель // [Арк. 12] ський, Колесса, о. д[окто]р Бартошевський, д[окто]р Комарницький і я), зішлись в кімнаті засідань наук[ового] тов[ариства] ім[ені] Шевченка та рішили видати відозву в успокоюючому дусі. Стилізацією мали зайнятися ми оба з проф[есором] Колессою. Відозва була готова в четвер, а в п'ятницю, дня 2го II, мали ми піти до редакцій і віддати її до друку. Одначе в ночі з четверга на п'ятницю почато масово в'язнити нашу молодь, а тим самим відозва стала лишня.

* * *

* Очевидно, має бути wszyscy.

** «Дякую пану! З вашого боку це було шляхетно. Повірте мені, ми всі, навіть Твардовський, ставимо до Вас із великою пошаною. Це був хороший день для нас і для Вас!».

*** Василь Лагола (1855–1929) – юрист, активний діяч москвофільського руху в Галичині. Навчався на юридичному факультеті Львівського університету. Член студентського товариства «Академічний кружок», у 1882 р. входив до складу відділу (касир). Того ж року заарештований за звинуваченням у державній зраді (процес Ольги Грабар). Проте під час судових слухань уже виступав як свідок. 1892 р. у Чернівецькому університеті здобув ступінь доктора юридичних наук. Працював секретарем, а згодом директором Народного дому. Член москвофільських товариств: Ставропільський інститут (із 1895 р.), Товариство ім. Качковського тощо. Автор статей із кооперації. Восени 1914 р. увійшов до складу «Русского народного совета» у Львові. 1915 р. виїхав у Росію, згодом повернувся до Львова. Помер 1929 р. на 74 році життя.

**** «Страхопуд» (1863–1905) – ілюстрований сатирично-гумористичний часопис москвофільського спрямування, заснований Йосипом Ливчаком 1863 р. у Відні. До 1868 р. виходив як двотижневик (із перервами), від 1872 р. – як сатирично-політична газета у Львові. Часопис критикував українську мову, висміював із позицій москвофільства галицький політиком. Від 1894 р. виходив як гумористичний додаток до журналу «Беседа», а в період 1900–1905 рр. – знову самостійно. Відновлений 1912 р. (редактор – Г. Гануляк). Проіснував до 1913 р.

В п'ятницю від год[ини] 8–9 рано мав я відбути виклад. Я йшов спокійно вулицею Академічною* перед год[иною] 8 рано, не перечуваючи нічого. Нараз прибігла до мене моя слухачка, панна О. Борковська, і з плачем промовила:

Пане професоре! Арештують наших студентів! Цілий Академічний Дім обставлений поліцією і військом. А ось їх ведуть!

Я був на площі Фредри** і бачив, як ведено наших студентів, по одному та двох разом. Поліціанти держали їх за руки. Я пізнав студ[ента] медицини Гасюка***, бачив мого слухача Ф. Залеського****. Зі склепів виходили склепові дівчата та падькали*****: «Biednych, ruskich studentów prowadzą!»*****.

Мало освічені, склепові дівчата бачили, що діється із квітом народу те, що діється не повинно. Може, думав дехто, що вулиця буде українську молодь лінчувати. Тимчасом вулиця мала більше зрозуміння і вирозумілості для молоді, від тих, що її ув'язнення спричинили й перевели в діло.

«Biednych, ruskich studentów prowadzą!» гомоніло мені в ушах. Я не міг дивитися, як їх ведено як злочинців, серед зору цікавих людей. Одно я тоді ясно бачив і розумів, що ведення на позорище університетської молоді мусіло скінчитися основною компромітацією тих, що це позорище уладили.

Цьому я дав вислів того ж дня у нам[існика] // [Арк. 13] гр[афа] Андрія Потоцького.

* Тепер – просп. Т. Шевченка.

** Тепер перетин вул. О. Фредра, вул. М. Драгоманова, вул. П. Саксаганського та просп. Т. Шевченка.

*** Степан Гасюк (? – 1919) – український лікар. Навчався на медичному факультеті Львівського університету. Активіст сокільського руху, учасник боротьби за відкриття українського університету у Львові, заарештований у січні 1907 р. після заворушень у Львівському університеті. У 1912–1914 рр. працював в редакції часопису «Здоровля». Викладав на курсах вищої освіти у Львові, організованих Товариством ім. П. Могили та «Просвітою» (січень–березень 1913 р.). Із початком Першої світової війни пішов на фронт, надпоручник 15-го полку драгунів. У лютому 1917 р. нагороджений срібною медаллю «За військові заслуги» (*signum laudis*). Сотник УГА, командант польового шпиталу в Ходорові, згодом – командант запасного шпиталу 2-го Галицького корпусу в м. Бар на Поділлі. Помер там же 11 грудня 1919 р. від плямистого тифу.

**** Очевидно, мова про Тадея Залеського (1883–1976) – українського педагога, громадсько-політичного діяча. Навчався на філософському факультеті Львівського університету. Активний учасник боротьби за права української мови та відкриття української вищої школи в Галичині. Член «Академічної громади» (1905–1907), бібліотекар товариства. Член таємного гуртка «Молода Україна», НТШ (з 1905 р.). Працював в учительській семінарії (1909–1911) та приватній жіночій семінарії (1911–1913) в м. Заліщики, Самбірській гімназії (1913–1914). У 1914–1915 рр. викладав на семінаричних учительських курсах у Відні. Брав участь у проголошенні ЗУНР. Заарештований польською владою, перебував в концентраційних таборах у містах Брест-Литовську, Стшалкові й Домб'ю. Професор державної гімназії (1920–1944), директор і вчитель української жіночої семінарії товариства «Рідна школа» у Стрию (1921–1925). Член та активний діяч Українського педагогічного товариства, «Просвіти». 1944 р. виїхав спершу до м. Сянок, згодом – до Словаччини; перебував у пересильних таборах на території Австрії. Емігрував до Канади, де брав активну участь у громадському житті української громади, 1971 р. переїхав у США. Помер 1976 р. у м. Трентон.

***** Падькати (дав.) – нарікати, побиватися, жаліти.

***** «Бідних руських студентів ведуть!».

Щоб не дивитися на це жахливе видовище, я пішов на університет, щоб сповнити обов'язок і відбути виклад. Одначе молодь ощадила мені цього і вийшла із салі в хвилині, коли я мав до неї вїйти.

З університету побіг я на вул. Академічну, ч. 26, до мешкання проф[есора] Колесси, щоб його повідомити про події та донести, що наша відозва стала лишня. Звітам пішов я домів, щоб повідомити мого тестя й рідню про те, чого я був свідком. О год[ині] 10 був я вже на засіданні Ради шкільної краєвої. Проводив през[идент] Едвін Плажек*. Я взнав, що приятелем намісника Потоцького був гофрат Дембовський**, тому присів біля нього і розказав йому про ув'язнення молоді. Я знав, що до год[ини] 9 ув'язнено вже 63 студентів, що витягано їх з ліжок ніччю з домів переляканих батьків, матерей та рідні вже по год[ині] 4 ранком. Розказав я те ж гофр[атові] Дембовському про те, що сам бачив і сказав:

– «Wszystko to zawdzięczamy h[of]r[atowi] Andrzejowi Potockiemu»***.

Гофрат Дембовський поглянув на мене здивований, а я додав: «W “Słowie polskim” wydrukowano przecież: “Eksce[elencya] p[an] Namiestnik przyrzekł, iż młodzież ukraińska będzie przykłадnie ukarana!”. Więc nikt inny tylko hr. Potocki będzie odpowiedzialny za urządzenie widowiska. Jak złoczyńców prowadzono ulicami miasta ukraińskich studentów. Na to dotąd w Austrii nikt sobie nie pozwolił! Żyjemy przecież nie w Rosyi!»****.

Гофр[ат] Дембовський завважав, що не вважає за вказане ув'язнення молоді, але висловив гадку, що тут завинили судові власти. По хвилині вийшов гофр[ат] Дембовський з кімнати засідань, а в 10 минут пізніше явився президияльний возний Каняк і запросив мене до намісника. // [Арк. 14]

– Panie profesorze! – привітав мене намісник – więc pan mnie posądza o polecenie arestowania studentów?*****.

– Tak, Eksce[elencyo], nie tylko ja, ale całe ukraińskie społeczeństwo jest tego samego zdania, a opieramy nasz sąd na groźbie «Słowa polskiego», według której eksce[elencya] Pan Namiestnik miał oświadczyć deputacyi profesorów polskich, że «młodzież ukraińska

* Едвін Теодор Плажек (Edwin Teodor Płazek, 1842–1925) – польський юрист, урядовець, викладач Львівської політехнічної школи. Здобув юридичну освіту, доктор прав. Був старостою Каменецького, Сокальського, Золочівського повітів. Радник намісництва, адміністративний референт КШР. Депутат австрійського парламенту. 1900 р. отримав дворянський титул. Почесний член Польського педагогічного товариства у Львові (1909). Помер 2 квітня 1925 р. у Львові, похований на Личаківському кладовищі.

** Очевидно, мова про Ігнація Дембовського (Ignacy Dembowski, 1861–1942) – польського політичного діяча. 1885 р. здобув ступінь доктора прав у Ягеллонському університеті. Посол Галицького сейму (1908), віцепрезидент КШР (1908–1916). Почесний громадянин міст Мостиська, Тлумач, Бурштин, Калуш, Ланцут. Заступник куратора Наукового закладу ім. Оссолінських (1923). Помер 26 листопада 1942 р., похований у Кракові.

*** «– Усім цим ми завдячуємо гр. Анджею Потоцькому».

**** «Адже у “Слові польському” було надруковано: “Його ексцеленція пан намісник присягнув, що українська молодь обов'язково буде суворо покарана!”. Тож ніхто інший, як граф Потоцький відповідатиме за влаштування цього видовища. Українських студентів вели вулицями міста як злочинців. Такого в Австрії поки що ніхто собі не дозволяв! Адже ми живемо не в Росії!

***** – Пане професоре! – привітав мене намісник, – то ви звинувачуєте мене в тому, що я наказав арештувати студентів?

бędzie прикладно покарана» і на tej okolicznjści, że namiestnikiem kraju jest h[of]r[at] Andrzej Potocki, bez którego woli coś podobnego stać się nie mogło*.

W takim razie, panie profesorze, nie jak namiestnik, lecz jak człowiek uczciwy, daję panu słowo honoru, że nie ja spowodowałem aresztowanie, że mu się sprzeciwiłem i odradzałem, że nie porozumiewałem się ani z prezydentem sądu, ani z prokuratorem i że myśl aresztowania wyszła z uniwersytetu i że za nią tylko sąd i te czynniki, które go do tego skłaniały, odpowiadać mogą. Dałem słowo honoru i mam prawo wymagać od pana, żeby mi pan wierzył**.

Я був тією заявою дійсно поражений і відповів: «Muszę Ekscelencyi wierzyć, jak człowiekowi uczciwemu i pod tym względem sprawa aresztowania jest dla mnie wyjaśniona. Przyznam się, jednak, że gdy mówiłem z p[anem] Debowskim, to także dla tego, by być u Ekscelencyi. Chciałem się podzielić z Ekscelencya tym, o czym, może, Ekscelencya nie wie, jak n[a] p[rzykład] o zebraniu profesorów, odbytym dnia 27 stycznia, o nastroju wśród*** mego społeczeństwa i o następstwach aresztowania****».

– Proszę będę panu bardzo wdzięczny za każdą uwagę, nawet gdyby mnie osobiście dotknąć miała. Proszę o bezwzględną szczeróść*****.

Моя авдіенція у намісника тривала півтора години, що звернуло загальну увагу серед членів Ради шкільної, які були на засіданні. Я переповів намісникові всі промови професорів на зібранні. Коли я згадав про Твардовського, намісник відповів: «Dobrze tu pan odciał. To mu się należało!»*****. Про Дуніковського сказав намісник: «Jeden z najmniej // [Арк. 15] dbałych profesorów a swym nierozważnym przemówieniem tylko nowe trudności stwarza»*****, на що я відповів, що ми оба з Колессою будемо дбати, щоби нічо із зібрання до прилюдної відомости не дісталося, бо це тільки довело би до степенування роз'ярення.

Оповів я також, що українська суспільність була вже крайно подражнена самими погрозами «Słowa polsk-ого», коли ж вість про ув'язнення молоді розійдеться по Львові й краю, огірчення і розярення скріпиться.

* – Так, Ваша ексцеленціє, не тільки я, а й усе українське суспільство є такої ж думки, і ми ґрунтуюмо наше судження на погрозах «Слова польського», у яких ви повідомили зібранню польських професорів, що «українська молодь обов'язково буде суворо покарана», крім того, граф Анджей Потоцький є намісником краю, тому без його волі нічого подібного не могло б статися.

** – У такому разі, пане професоре, не як намісник, а як порядна людина даю вам слово честі, що я не був ініціатором арештів і виступав проти них, і я не спілкувався ані з президентом суду, ані з прокурором і що заклик провести арешти лунав з університету, тому відповідати за це мають суд або ж особи, що були ініціаторами цього. Я дав слово честі і маю право вимагати від вас вірити мені.

*** Очевидно, має бути wśród.

**** «Я маю вам вірити, бо знаю, що ви порядна людина, тому справа арештів для мене вияснена. Однак, мушу визнати, що коли я розмовляв із паном Дембовським, то мав надію з вами зустрітись. Я хотів поділитися з вами тим, про що ви, можливо, не знаєте, як-от про зустріч професорів, що відбулася 27 січня, про настрої у моїй громаді та наслідки арештів».

***** – Прошу, буду дуже вдячний панові за кожне зауваження, навіть якщо воно зачепить мене особисто. Можете говорити абсолютно відверто.

***** «Ви добре йому відтяли. Він це заслужив!».

***** «Один із найменш обережних професорів, і своєю необачною промовою він лише створює нові труднощі».

Намісник задумався, а вкінці сказав: «I cóż będzie dalej?»*.

– Я засміявся й відповів: – Jeśli Ekscelencya mnie o to pyta, to szczerze odpowiem. Znosi się na wielką kompromitację sądu i tych, którzy do uwięzienia przyczynili się. Masowe aresztowanie studentów jest pierwszym wypadkiem nie tylko w Austrii. Za trzy tygodnie zachce sąd wypuścić studentów, lecz oni nie wyjdą z więzienia, chyba wszyscy razem, nawet ci, który prowadzili rej w rozruchach. Opinia publiczna europejska zmieni się stanowczo na korzyść uwięzionych, a pod wpływem zwrotu w opinii publicznej młodzież ukraińska odzyska wolność.

– Tak pan myśli?

– Tak, Ekscelencyo! To moje przekonanie.

– Ha, może być. Zobaczymy**.

* * *

Того самого дня о год[ині] 4 ½ пополудні вибралися ми оба з проф[есором] Колесою до Прокуратора Франкого***, що вів карне слідство против молоді. Ми хотіли, щоб молодь знала, що нею хтось опікується. Під позором, що в одного із студентів були ключі від бібліотеки семинаря для укр. філології, ми просили Франкого, щоб дозволив нам з ним побачитися (прізвище студента не тямлю). Франке вволив нашій волі. Ми подали приведеному студентові руку, пи // [Арк. 16] тали про ключі, а вкінці сказали: «Передайте всім поздоровлення і запевніть товаришів, що ми їх не опустимо».

Перед Франке-м ми не скривалися з нашими почуваннями і висловили негодування, що в такий брутальний спосіб переведено ув'язнення квіту молоді української суспільности, коли це можна було вчинити в культурніший спосіб. Коли заходила потреба ув'язнення, можна було посуджених про розрухи вівзати до слідчого судді та більше не випустити. Франке виправдовувався, що він на це впливу не мав і робив тільки те, що йому вища влада веліла. Я не промовчав, що ціла справа може скінчитися тільки компромітацією суду, що для Франкого було трохи немилою несподіванкою, хочби тому, що вже тоді вказувано на нього, як на чоловіка, що за ведення слідства против молоді має вигляд на аванс і на відзначення.

* * *

Дня 4 лютого рано в год[ині] 11^{тих} зійшлися ми в д[окто]р[а] Костя Левицького*, у його помешканні при вул. Підвале**, ч. 7. Окрім господаря дому, були на сходинах послі Романчук*** і д[окто]р Єв[ген] Олесницький****, а з професорів – Колесса і я. Треба нам було порозумітись з послами у двох справах: чи мають йти професори-

* «I що буде далі?».

**– Якщо ваша ексцеленція питає мене про це, я відповім чесно. Можливо, невдовзі суд і ті, хто спричинив ув'язнення, будуть скомпрометовані. Масовий арешт студентів – це перший випадок не лише в Австрії. За три тижні суд захоче звільнити студентів, але вони не вийдуть із в'язниці, хіба що всі разом, разом із тими, хто керував заворушеннями. Громадська думка Європи рішуче зміниться на користь ув'язнених, а українська молодь під впливом зміни громадської думки знову здобуде свободу.

– Ви так вважаєте?

– Так, ексцеленціє! Це моє переконання.

– Ха, може бути. Побачимо.

*** Очевидно, мова про Яна Франка (Jan Frank) – судового ад'юнкта, заступника державного прокурора у Львові, слідчого суддю під час процесу над українськими студентами в 1907 р.

Українці до намісника в депутації з проханням, щоб обстав за молоддю і подбав про те, щоб вона дістала ся на волю? Така гадка виринула між нами і в год. ½ 12 мали ми у трійку (д[окто]р[и] Бартошевський, Колесса і я) явитися в намісництві.

Друга справа, це питання, чи запрошені на той самий день професори-Українці на баль до намісника мають із запрошення скористати, чи ні?

Розуміється, що при тій нагоді зложили ми довірочно звіт із зібрання всіх професорів з дня 27.І та із всіх дальших кроків, що ми в тій справі зробили. Посли одобрили односторонньо наше становище із // [Арк. 17] ширим признанням, а в обох згаданих справах рішили:

Українським професорам не вільно йти до намісника, бо або дістануть відповідь, що він не може впливати на рішення суду, або одержать приречення, що він подбає про звільнення молоді і тоді намісник окружить себе сьйвом прихильности для українців. В добавку треба довести справу до повної компромітації Поляків і судових властей. Нехай молодь потерпить дві чи три неділі, але нехай її добродієм не буде ніхто з Поляків.

На баль послы не підуть, але професори повинні піти, бо за ними там будуть шукати.

Для мене це останнє рішення було дуже прикре, бо того самого дня мав я виїхати в Ярославщину, до Доброї*, на похорон дядька моєї дружини, о. Романа

* Кость Левицький (1859–1941) – український державний діяч, публіцист, адвокат, історик, прем'єр-міністр ЗУНР. Навчався у Львівському й Віденському університетах. 1884 р. здобув ступінь доктора права, 1890 р. відкрив свою адвокатську канцелярію у Львові. Як правозахисник, здобув популярність завдяки участі в політичних процесах. Активний учасник більшості українських громадських товариств у Галичині, член УНДП. Співзасновник, довголітній редактор «Часописі правничої» та квартальника «Життя і право», автор популярних юридичних праць. Депутат австрійського парламенту (1907–1918) і Галицького сейму (1908–1913). Голова Державного секретаріату ЗУНР, міністр фінансів ЗУНР. У міжвоєнний період – директор «Центробанку», голова Союзу українських адвокатів. Арештований радянською владою у вересні 1939 р., однак невдовзі звільнений. Помер 12 листопада 1941 р. у Львові, похований на Янівському кладовищі.

** Тепер – вул. Підвальна.

*** Романчук Юліан (1842–1932) – український громадсько-політичний діяч, педагог. Закінчив Львівський університет (1863). Викладав класичну філологію у львівських гімназіях (1863–1900). Активний діяч українських товариств «Просвіта», НТШ, «Учительська громада», «Рідна школа», публіцист, видавець. Посол до Галицького сейму (1883–1895), австрійського парламенту (1891–1897, 1901–1918). Співзасновник Української національно-демократичної партії (УНДП), її голова (до 1907 р.). Під час Першої світової війни – голова Українського допомогового комітету та Української культурної ради у Відні. Під час Листопадового зриву – делегат Української національної ради ЗУНР. Заарештований польською владою, невдовзі звільнений завдяки зусиллям українських політиків. Помер 22 квітня 1932 р. у Львові, похований на Личаківському кладовищі.

**** Євген Олесницький (1860–1917) – український адвокат, політик, громадсько-політичний діяч. Навчався у Тернопільській гімназії (1870–1878) та на юридичному факультеті Львівського університету (1878–1883). З 1891 р. як адвокат практикував у Стрию, з 1909 р., після смерті єдиної доньки, – у Львові. Один із засновників УНДП, дійсний член НТШ (1909) і низки інших товариств. Посол Галицького сейму (1900–1910) й австрійського парламенту (1907–1917). Член Загальної української ради у Відні (1915). Помер 26 жовтня 1917 р. у Відні, похований у Стрию.

Пасічинського**, що мав відбутися найближчого дня. Справа вимагала, щоб я залишився у Львові.

Баль був веселий. Поляки триюфували. Гайдамаки сиділи за ґратами. Предмет розмов вертівся заєдно коло одної теми, ув'язнення українських студентів. Я приглядався байдужно товпі, зложеній з поверх тисячки голов, мало з ким говорив і вкінці зайшов до буфету, перекусив, випив склянку пива та біля год[ини] 11 зібрався йти домів. На хвилину присів біля мене ректор Гризецький, опісля прийшов проф[есор] Хлямтач. Вкінці завважав я намісника, як поговорив кілька слів з дир[ектором] поліції, Шехтелем*** і він небавом, мовби не хочачи, опинився в нашому товаристві. Служба принесла шампаху і почалася розмова про подію дня, про ув'язнення студентів. Щоб можна було свобідніше говорити, ми зійшли до бічних апартаментів і дискутували до 3 ½ години рано.

Проф[есор] Хлямтач сказав: «Kolego, od pana jednego możemy dowiedzieć się prawdy!»****.

Я подякував за комплемент та додав: «Nie chcieliście panowie słuchać mej rady. Zobaczycie, żeście przegrali!»***** // [Арк. 18].

Ми гуторили багато. Присідалися до нас що хвилини нові люди. Були між нами професори, судді, адвокати, нотарі. Я говорив отверто, так само, як на зібранні професорів і в намісника. Я звертав увагу Поляків, що вони, так само, як українські професори, обстали б за своєю молоддю, якби її вкидано, як злочинників, до в'язниці, що ув'язнення молоді є хіба можливе в Росії, що компромітація тут неминуха, що ця подія заважить сильно на поглибленні пропасти між двома народами в Галичині, що погляд «na gwałt odpowiedzieć gwałtem»***** може мати хвилевий ефект, тим більше, що боротьба нерівна, бо супротив безсильної молоді йде сильна влада, а й вона буде змушена рахуватися, коли не з українським народом, то з опінією Європи.

Декому із слухачів отця «опінія Європи» видавалася казкою з 1001 ночі, та небавом казка стала дійсністю. Поляки не привикли слухати правди, тому мої слова були для них чимсь новим, інтересним. Виміна гадок була якась дивно щира. Розмова пліла непомітно в нескінченість. Двічі глянув до нас намісник і, як господар, велів принести

* Тепер – с. Добра Переворського повіту Підкарпатського воєводства, Республіка Польща.

** о. Роман Пасічинський (1838–1907) – греко-католицький священник, радник консисторії. Спершу був парохом і катехитом нормальної школи у м. Яворів поблизу Львова, згодом – парох у с. Добра Ярославського деканату (тепер – Переворського повіту Підкарпатського воєводства, Республіка Польща). Брав активну участь у громадському житті краю. Помер у віці 69 років від недуги.

*** Вільгельм Шехтель (Wilhelm Schaechtel) – директор львівської поліції.

**** Колего, тільки від Вас одного ми можемо дізнатися правду!

***** Панове, ви не захотіли послухати моєї поради. Ви побачите, що програли!

***** «на насилля відповідати насиллям».

шампана. Дехто годився з моїми поглядами, дехто не вірив, а радник суду Абанкурт*, що я тоді з ним вперше познайомився, сказав: «Diabelski spryt u pana. Pan nam ciągle prawi impertynencye, co prawda, bardzo grzeczne, a my pana słuchamy i patrzymy nań, jak cielęta na nowe wrota. Ja, który rano podziwiałem stanowisko «Słowa polskiego», teraz wsłuchuję się w słowa pańskie, jak w jaka muzykę i gotów bym na nie przysiąc. Co do licha! Teraz rozumiem, jakim sposobem mógł pan pomóc Adamowi Studzińskiemu, memu szwagrowi, że otrzymał notaryat w Stanisławowie. Panie prezydencie! (тут звернувся до президента нотаріяльної палати). Wypij pan za zdrowie profesora, który waszą izbą tak siarczyście skompromitował»**.

Ми ударили чарками. Пізна пора веліла нам небавом розпрачатися. Я йшов сумний, як гриб. Похорон в родині та молодь мого нещасливого народу налягли змоєю на мій ум і серце. Важкі думки й біль не дали мені заснути до рана. Вражіння останніх днів // [Арк. 19] були такі сильні, що нерви розігралися на добре. Я лежав на ліжку та дожидав світу.

Важка змора налягла також на доми української інтелігенції, бо їм забрано синів до брудних, непривітних келій в'язниці при вул. Баторого***. Не було майже родини, щоб не забрано когось із дітей. З родини моєї дружини забрано Богдана Вахнянина**** (сина проф. Івана*****). Одначе була це виїмкова хата. Проф[есор] Іван і його дружина не бентежилися ув'язненням сина.

* Кароль Абанкурт (Karol d'Abancourt de Franqueville, 1851–1913) – польський суспільно-політичний діяч, правник. Закінчив юридичний факультет Львівського університету. Суддя, радник крайового суду. Працював у судовій системі Галичини – в Белзі, Бродах, Болехові, Журавно, Львові. Почесний громадянин м. Журавно (1895), член різних товариств. Популяризатор туристики і краєзнавства. Посол Галицького сейму (1895–1900). Наприкінці життя втратив зір і не брав участі у громадській діяльності. Помер 16 серпня 1913 р. у м. Рабка (тепер – м. Рабка-Здруй Малопольського воєводства, Республіка Польща).

** «Ви маєте диявольську хитрість. Ви постійно висловлюєте свою зневагу до нас, хоча й дуже ввічливо, правда, а ми вас слухаємо і дивимося, як “телята на нові ворота”. Я ще вранці подивляв позицію “Слова польського”, а тепер слухаю ваші слова, як музику, і готовий із ними погодитися. Якого біса! Тепер я розумію, як ви могли допомогти Адаму Студинському, моему швагрові, що він одержав посаду нотаріуса у Станіславові. Пане Президенте! Випийте за здоров'я професора, який так жорстоко дискредитував вашу палату».

*** Тепер вул. Князя Романа.

**** Богдан Вахнянин (1886–1940) – український композитор, диригент, громадський діяч. Небіж Анатолія Вахнянина. Закінчив Вищий музичний інститут у Львові (1909), паралельно навчався як екстраординарний студент у Львівському університеті. Один із засновників і головний диригент студентського чоловічого хору «Бандурист». Викладав у гімназіях та музичних школах (1910–1929). Засновник і керівник філії Вищого музичного інституту у м. Перемишлі (1924). Керівник і диригент хору товариства «Боян». Помер 18 січня 1940 р. у Львові, похований на Личаківському кладовищі.

***** Іван Вахнянин (1847–1909) – український педагог, громадський діяч, брат Анатолія Вахнянина. Навчався у Перемишльській гімназії, член учнівської «Громади» (1863). Вищу освіту здобував на філософських факультетах Львівського й Віденського університетів. Один із засновників українського студентського товариства «Січ» у Відні. Працював заступником учителя в Бохні та Рясеві. Згодом – професор Стрийської гімназії. Активний громадський діяч: голова «Руського Касина» у Стрию, «Стрийського Бояна», брав діяльну участь у будівництві Народ-

Коли другі сидять, нехай і він буде між ними! – говорив проф[есор] Іван. Але пацькували сестри і хата, звичайно весела, посумніла.

З моєї родини забрано двох братів Левицьких, Остапа і Богдана*. Жаль мені було їх матери, Польки, Гонорати, вдови по управителю школи в Березовиці великій**, бл[женної] п[ам'яті] Юліанові. Батько вмер, коли вони були недолітками, а бідна мати серед біди перевела їх, одного через реальну школу, а другого через гімназію в Тернополі, а опісля перенеслася до Львова, щоб сини могли ходити на політехніку, згідно університет. Був це рідкий тип матери-Польки, що синам дала повну волю признаватися до тієї нації, що до неї належав пок[ійний] отець.

To ich obowiązek być Rusinami!*** – говорила нераз до мене.

З плачем прийшла вона до моєї хати:

– Zabrali mi ich w nocy o godz[inie] 5. Ciemno było. Ja chora na serce. Gdy zamknęły się drzwi za nimi, ja zemdlałam i leżałam do dziewiętej rano na podłodze. Sługi nie mam. Nie było mnie komu ratować. Bułczarka przyszła i zastała mnie omdlałą, zwołała sąsiadów. Oucili mnie wodą. Lecz, czy nie lepiej było by, gdybym była b zakończyła życie?****

Я потішав, ходив з неї до в'язниці, де заносилася від плачу і як кліщами стискала на прощання голови своїх синів. А мені мало серце не трісло, коли глядів на бідну матір-мученицю. Три неділі ждала на поворот синів. Не було дня, щоб не заглянула до моєї хати. Четвертої неділі діждалася синів, // [Арк. 20] але жаль зробив своє. Не минув рік і серце її не видержало та перестало бити на віки. Любов для синів добила її. Та чи тільки сама любов добила її, нехайби на це відповіла людська злоба.

Перших вісім днів не допускала влада ширшої публіки до побачення з ув'язненими. Одначе я познайомився з суддею, д[окто]р[ом] Сленком*, що був приділений

ного дому та бурси. Після смерті А. Вахнянина був директором Вищого музичного інституту у Львові (1908–1909). Помер 24 січня 1909 р. у Львові.

* Богдан Левицький (1886–1962) – український суддя, адвокат, громадський діяч. Навчався на юридичному факультеті Львівського університету. Активний учасник боротьби за права української мови у вищій школі в Галичині. Затриманий під час арештів українських студентів у Львові в лютому 1907 р. Один із засуджених під час «процесу 101» (1911). Після закінчення навчання працював суддею в містах Вінернойштад (Австрія) та Оломоуц (Чехія), згодом – в м. Дрогобич. Активний учасник Листопадового чину 1918 р. У 1919 р. потрапив до польських концентраційних таборів у містах Домб'є і Берестя. У 1920 р. знову працює суддею у Стрию, а з 1921 р. – у Коломиї. За використання української мови в судівництві звільнений із посади зі заборонаю проживати в повіті. 1932 р. переходить на адвокатуру, відкриває власну канцелярію у м. Винники. Під час німецької окупації – начальник суду в Бібрці. 1944 р. емігрував, пройшов робітничі табори, а 1950 р. опинився у США. Працював у сфері музейництва. Помер 8 січня 1962 р., похований у Лос-Анджелесі (Каліфорнія).

** Велика Березовиця – тепер смт у Тернопільському р-ні Тернопільської обл., південне передмістя Тернополя, розташоване на обох берегах р. Серет.

*** – Бути русинами – їхній обов'язок!

**** – Забрали їх у мене о 5 год ночі. Було темно. У мене хворе серце. Коли за ними зачинилися двері, я знепритомніла і пролежала на підлозі до дев'ятої ранку. Слуги не маю. Мене не було кому врятувати. Прийшла булочниця і знайшла мене непритомну, покликкала сусідів. Привели мене до тьми водою. Але чи не краще було б, якби я померла?

***** Очевидно, мова про Францішека Сенка (Franciszek Sęk) – судового ад'юнкта, помічника слідчого судді під час процесу над українськими студентами 1907 р., згодом – заступника державного прокурора у м. Надвірна (1909).

до помочи д[окто]р[ові] Франкому, і він дозволив мені побачитися в середу дня 8го лютня з моїми трьома свояками. За мною принесла слуга кошик з вуджениною і кілька пачок тютюну. Вуджениною поділилися всі ув'язнені, а тютюном – курці. Була зо мною моя дружина. Ми наговорилися з хлопцями свобідно продовж години, вспіли переказати ув'язненим, що в найближчу неділю прийдуть їх свояки і знайомі, а вони поділи нам прізвища кількох ув'язнених, що не мали родини у Львові, а їх я мав викликати як своїх кузинів.

Прийшла хвиля прощання. Сердечний і сторожа забрала моїх хлопців. А дружина дякувала судді д[окто]рові Сленкові:

– Dziękuję! Muszę iść do domu, gdyż mam małego hajdamakę, którego trzeba nakarmić! Niech je, niech rosnie, żeby miał siłę, gdy się dostanie, jak ci biedni studenci, do tego więzienia!...*

Д[окто]р Сленк, сердечна, поцтвива людина, перевів нас через коритар, попрощав широко, а дружину поцілував в руку. На говорив багато, але був людяний супротив молоді. Не висувався наперед, а одначе задля своїх незвичайних прикмет став скоро секретарем і радником-начальником суду в Монастирискях. Доля не поталанила йому. В першому тижні побуту в Монастирискях набавився недуги тифу. Його привезено до Львова, і тут закінчив життя. Молодь згадувала його з пошануванням, а я відвів його моці на вічний спочинок.

Першої неділі, у яку був доступ для публіки до ув'язнених, явилосся в суді по-верх двіста пань, а з мушин – я одинокий. Кожна пані прийшла з клуночком, в якому було білля або припаси живности. В салі розправ являлися під сторожею студенти. Всіх ви // [Арк. 21] кликано. Явились теж мої «кузини», що я їх в житті раніше не бачив. Кожний студент вертався до в'язниці, наділений дарунками, їдлом, а тайком горівкою і вином. Студенти передавали нам дискретно листи для дальшої висилки. Що двадцять мінут приходила нова «партія» ув'язнених. Сердешні розмови, нерідко сльози матерей та сестер, і знову замикалися двері за ув'язненими. Найближчої середи не дали себе засоромити також муштини, що прийшли у значному числі до суду.

Таке повторялося щосереді і неділі, доки молодь не почала голодівки, не відбула віча в судовій салі розправ, а на ньому вирішила опустити тюрму щойно тоді, коли всі до одного вийдуть з неї та доки остаточно не забарикадувалися в келіях, щоб служба не могла усунути її насильно з в'язниці.

А одночасно змінила німецька преса у Відні фронт. Neue freie Presse**, що спершу відносилася ворожо до української молоді, почала її брати в оборону. Те саме сталося з іншими німецькими щоденниками. Заговорила про ув'язнення українських студентів також загранична, німецька і французька преса і висловила свої симпатії для замкнених у тюрмі. Словом, сталося те, що я передбачував. Промовила прилюдно опінія Європи і молодь опинилася на волі.

* – Дякую! Мушу йти додому, бо маю маленького гайдамака, якого треба годувати! Нехай, нехай росте, щоб мав силу, коли потрапить, як ті бідні студенти, до цієї в'язниці!..

** «Neue Freie Presse» («Нова вільна преса») – віденська газета, заснована 1 вересня 1864 р. комерсантом Адольфом Вернером (Adolf Werner) і журналістами – колишніми співробітниками «Die Presse». Проіснувала до 31 січня 1939 р.

Кажуть, що велика в тому заслуга посла Миколи Василька* і його впливу в рішаючих віденських і закордонних колах.

В сам день звільнення зібралася товпа української публіки перед судовим будинком. Я був на коритарі** в'язниці. Мене впущено перед двері келій. Крізь віконця у дверях подавав я ув'язненим тютюн, однуку для ув'язнених поживу від чотирьох днів. Сумне вражіння викликувала ратункова стація***, що відвозила до шпиталю студентів, омлілих з голоду. // [Арк. 22]

Всі ми ждали нетерпеливо на кавцію****, що її треба було зложити за п'ятьох студентів, найбільше в слідстві обтяжених, а тим часом наші фінансові інституції сперечалися між собою, чи кавцію складати і хто за неї буде гварантувати. Нетерпеливилася молодь і просила мене, щоб я розвідався, як стоїть справа. Я перебіг через подвір'я на коритар фронтного будинку й стрінув там о. крил[ошанина] Чапельського***** і звірився перед ним з побоюванням, чи фінансові інституції кавцію на час зложать. Крил[ошанин] Чапельський взяв мене під руку, і ми оба вийшли з будинку. Стрінули ми ще по дорозі проф[есора] д[окто]ра Костя Лучаковського***** і у трійку поїхали візником до помешкання о. Чапельського у св[ятому] Юрі. «Поляки не можуть триюмфувати!» – сказав о. Чапельський і на власну руку вийняв з депозиту митр[ополита] Шептицького облігації на 30 тисяч корон*****. З ними вернули ми у трійку до суду.

* Микола Василько (1868–1924) – український громадсько-політичний діяч на Буковині. Навчався на юридичному факультеті Чернівецького університету. Посол Буковинського крайового сейму (1898–1918) й австрійського парламенту (1899–1918). Дипломатичний представник ЗУНР у Відні, згодом – посол УНР у Швейцарії (1919–1923). Помер 2 серпня 1924 р. у м. Бад-Райхенгалль (Баварія), похований у Берліні.

** Коритар – коридор.

*** Швидка допомога.

**** Кавція (заст.) – грошова застава.

***** Іван Чапельський (1848 (1850?)–1919) – український греко-католицький священник, педагог, редактор, громадський діяч. Навчався у Дрогобицькій гімназії, згодом студіював богослов'я у Львові. 1874 р. прийняв священничий сан. Був парохом у селах Галівка (тепер – Самбірського р-ну Львівської обл.), Старий Кропивник і Попелі (тепер – Дрогобицького р-ну Львівської обл.). З 1886 р. – префект студій у Греко-католицькій духовній семінарії у Львові. Паралельно викладав релігію у львівських народних школах, згодом – заступник катехита в Академічній гімназії. З 1895 р. – крилошанин митрополічої капітули; парох кафедрального собору Святого Юра. У 1918 р. іменованій прелатом. Голова Українського педагогічного товариства (1887–1891, 1902–1910), заступник голови торговельно-промислового товариства «Союзний Базар». Помер 31 березня 1919 р., похований на Личаківському кладовищі.

***** Костянтин Лучаківський (Лучаковський) (1846–1912) – український педагог, публіцист. Народився 19 квітня 1846 р. у с. Явче (тепер – Рогатинського р-ну Івано-Франківської обл.). Навчався у Львівському та Віденському університетах. Упродовж 1868–1875 рр. викладав у Бережанській, згодом – у Львівській академічній гімназії, приватних школах. Автор низки підручників із літератури «Читанка для вищих кляс середніх шкіл» (ч. 1, 1871), «Взори поезії і прози для кляси п'ятої ц. к. шкіл середніх» (1894; 1909) тощо. Член освітянських товариств «Рідна школа», «Учительська громада» і Крайовий шкільний союз.

***** Корона (крона) – назва грошової одиниці в Австро-Угорщині. Введена в обіг унаслідок грошової реформи 1892 р. До 1899 р. паралельно з короною в обігу перебувала стара валюта – гульден (флорин, більш поширена напівофіційна назва – золотий ринський).

Треба було бачити здивування суддів, коли побачили, що сливе одночасно принесено дві кавці.

Не буду описувати хвилини, коли наша молодь з піснею на устах виходила з в'язниці на вулицю, ні того захоплення, з яким її витано, ні згадувати про квіти, що ними її обсипувано. Все те зробила краще сучасна, українська преса. Я йшов у поході, співав разом з громадою, а хвилинами хапало мене за глотку і збиралося на плач радості і триумфу. Я нагадував собі, як мій трилітній хлопчик, днем раніше, просив мене, щоб я показав йому дім, де сидять «наші бідні хлопці». Ми обоє з дружиною мусіли вволити його волю і повели його на вулицю Баторого. А тепер я радів, що обоє з дружиною, що теж йшла в поході, занесемо нашому синові до дому вістку, що «наші бідні хлопці» вже не бідні, що вони вже // [Арк. 23] на волі.

Я, без сумніву, ангажувався, бо любив молодь, бо з моїми симпатіями для неї нікуди не скривався, а вона взаїмно вивдячилася мені двома сердешними листами, писаними з в'язниці з підписами всіх, що покутували при вул[иці] Баторого. Оба листи зберіг я, як дорогу пам'ятку для себе, пам'ятку на ціле життя, як видиму нитку, що в'язала нас із собою у тяжкій хвилині, як доказ, що ми взаїмно пам'ятали про себе. Сипалися тоді на мене різні доноси, але я з них не робив собі нічого. Проф[есор] Цесельський* негодував на мене у зборі професорів і на засіданнях Ради шкільної, що бачив мене з проф[есором] Дністрянським в одну неділю перед судом. – «Trudno, – говорив він, – żeby młodzież nie demonstrowała, jeśli profesorowie stoją po jej stronie»**. – «Dziennik polski»*** написав навіть нісенітницю, будьто «tę wspaniałę kwiatową manifestację aranzował prof[esor] Studziński»****, але всіх тих напастей не брав собі до серця. Вони не понижували мені мого становища серед професорів, а навпаки поліпшили. Тільки польська молодь бокувала від мене погро-побоєм за моє становище на зібранні професорів, а навіть приліпила на університетській бібліотеці відозву, дословно такого змісту:

«Polaki (!) Hruszewski otwarty wasz wróg, a skatina padlec Studziński skryty. Boki mi (мабуть: obbić!)»*****.

* Теофіл Людвік Юзеф Цесельський (Teofil Ludwik Józef Ciesielski) (1847–1916) – польський ботанік, бджоляр, професор Львівського університету. Навчався у Берлінському та Вроцлавському університетах. 1871 р. здобув ступінь доктора філософії. Працював асистентом кафедри фізики, а потім куратором Ботанічного музею Вроцлавського університету. З 1872 р. – надзвичайний, а згодом звичайний професор Львівського університету. Декан (1886), заступник декана (1887) філософського факультету. Директор Ботанічного саду у Львові. Багатолітній член Крайової шкільної ради та державної екзаменаційної комісії для кандидатів на вчителів середніх шкіл. Помер 8 травня 1916 р. у Львові, похований на Личаківському кладовищі.

** «Важко, говорив він, щоб молодь не демонструвала, якщо професори на її боці».

*** «Dziennik polski» («Щоденник польський») – щоденна польська газета, виходила у Львові (1869–1916). У різні роки редакторами газети були: Адам Краєвський (Adam Krajewski), Володимир Завадський (Włodzimierz Zawadzki), Юзеф Лясковніцький (Józef Laskownicki) тощо.

**** «цю чудову квіткову маніфестацію влаштував проф. Студинський».

***** «Поляки (!) Грушевський ваш відкритий ворог, а Студинський – скотина і скритий негідник. Боки йому (мабуть: повідбивати!)».

Отцю відозву здер університетський підурядник Семків (вітчим д[окто]ра В[асиля] Щурата*) і передав її мому слухачеві Мих[айлові] Терашківцеві**, а цей приніс мені її до хати. Цю відозву зберіг я собі теж на пам'ятку. Вістка про те, що мене має оббити польська молодь, розійшлася скоро поміж українськими студентами, що рішилися дати мені узброе // [Арк. 24] ну сторожу. В тій ціллі прийшли до мене два студенти, між ними Ярослав Пачовський*** (пізніший суддя, що умер перед часом чи не в 1920 р.), і заявили, що будуть слідом ходити за мною в годинах, що я означу. Я просив, щоб цього не робили, а на доказ, що польська молодь не вчинить ніякого кроку против мене, я попросив обох студентів, щоб о год[ині] 9 вечером були в пасажі Міколяша****. Менче-більше о тій порі буде польська молодь виходити із свого заповідженого зібрання з салі пасажу, а я спокійно вйду між неї. Так воно й сталося. Польська молодь розступилася. Пронісся тільки шепіт «Studziński idzie»*****, і на тому справа покінчилася. Я був без револьвера, ішов з чистою совістю між ряди польських студентів. А якби в дійсності хто з них мене був зневажив, я не мав би серця взяти за зброю, бо молодь треба любити і їй прощати. // [Арк. 25].

REFERENCES

- 640 akademykiv-Rusyniv vypysalo sia z lvivskoho universytetu [Novynky]. (1901). *Dilo*, 268, 3 [in Ukrainian].
 Borba za universytet. (1901). *Dilo*, 253, 1; 254, 2 [in Ukrainian].
 Bucha u lvivskim universyteti. (1907). *Dilo*, 8, 1 [in Ukrainian].

* Василь Щурат (1871–1948) – український педагог, поет, перекладач, літературознавець. Навчався на філософських факультетах Львівського та Віденського університетів. 1898 р. у Чернівцькому університеті здобув докторський ступінь. Учителював у державних гімназіях Перемишля, Бродів, Львова (1898–1934), директор приватної жіночої гімназії сестер василіанок у Львові (1921–1934). Дійсний член НТШ. Співредактор газети «Буковина», редактор часописів «Молода Муза» (1906), «Світ» і «Неділя» (1912). Активний учасник боротьби за відкриття українського університету, перший ректор Львівського таємного університету (1921–1923). В останні роки життя – директор Львівської бібліотеки АН УРСР, паралельно як професор викладав у Львівському державному університеті ім. І. Франка. Помер 24 квітня 1948 р., похований на Личаківському кладовищі.

** Михайло Терашковець (1883–1978) – український педагог, історик літератури. Навчався на філософському факультеті Львівського й Віденського університетів. Довголітній викладач у Львівській академічній гімназії (1906–1944); доцент української літератури у Львівському державному університеті ім. І. Франка (1940–1941). З наступом радянських військ у 1944 р. емігрував до Відня, деякий час викладав там в університеті. 1949 р. виїхав до м. Філадельфія (США), де й помер. 2011 р. перепохований на Личаківському кладовищі у Львові.

*** Ярослав Пачовський (дата народження і смерті не відомі) – український правник. Закінчив юридичний факультет Львівського університету. Суддя в Жовкві. Активіст українського соціального руху, голова жовківського осередку товариства.

**** Пасаж Міколяша – сецесійний об'єкт у Львові, наскрізний перехід між вулицями Коперника та Крутою (тепер – М. Вороного) з торговою галереєю, кав'ярнями й офісами фірм. Споруджений у 1898–1901 рр. за проектом Івана Левинського та Альфреда Захаревича. Будівельні роботи виконувала фірма Левинського. Пасаж знищений 1939 р. унаслідок бомбардування Львова німецькими літаками.

***** «Студинський іде».

- V spravi universyteskoï demonstratsii. Holodovyi straik. (1907). *Dilo*, 32, 1–2 [in Ukrainian].
- V spravi universyteskoï demonstratsii. (1907). *Dilo*, 23, 2; 25, 1 [in Ukrainian].
- Velykyi den. (1907). *Dilo*, 33, 1–2 [in Ukrainian].
- Habilitatsiyu... [Novynky]. (1897). *Ruslan*, 7, 2 [in Ukrainian].
- Holodivka ruskykh studentiv. (1907). *Dilo*, 31, 1–2 [in Ukrainian].
- Hurak, I. (2007). «*Moloda Ukraina*»: studentstvo v suspilno-politychnomu zhytti *Halychyny (60-ti rr. XIX – pochatok XX st.)*. Ivano-Frankivsk: V-vo PP Tretiak I. Ya. [in Ukrainian].
- Hurak, I. (2007–2008). Studentstvo u borotbi za vidkryttia ukrainskoho universytetu u Lvovi ta podii 1 lypnia 1910 roku. *Ukrainoznavchi studii*, 8–9, 305–315 [in Ukrainian].
- Demonstratsiia ruskykh akademykiv i zastanovlenie vykladiv v lvivskim universyteti. (1901). *Dilo*, 251, 1 [in Ukrainian].
- Do ruskoï universytetskoï molodezhi... Vnosit vsi podania v universytet lyshen v ukrainskii movi. (1901). *Dilo*, 203, 2–3 [in Ukrainian].
- Druhe viche ukrainskoï akademichnoï molodizhy. (1900). *Moloda Ukraina*, 8, 291–324 [in Ukrainian].
- Yedlinska, U. (2006). *Kyrylo Studynskyi (1868–1941). Zhyttiepysno-bibliohrafichnyi narys*. Lviv [in Ukrainian].
- Zid akademichnoï molodizhy. (1902). *Moloda Ukraina*, 4, 133–136 [in Ukrainian].
- Zid ruskoï molodizhy vysshykh shkil avstriyskykh v spravi borotby za ruskyi universytet u Lvovi. (1906). *Dilo*, 136, 2 [in Ukrainian].
- Zid ukrainskoï akademichnoï molodizhy... (1909). *Dilo*, 150, 2–3; 152, 2–3 [in Ukrainian].
- Zid ukrainskoï molodizhy. (1909). *Dilo*, 142, 3 [in Ukrainian].
- Zalizniak, M. (1908). Vseslovianskyi zid postupovoï molodizhy. *Literaturno-naukovyi vistnyk*, XLIII (VII), 167–171 [in Ukrainian].
- II-hi Zbory ruskykh bohosloviv. (1901). *Dilo*, 246, 2–3 [in Ukrainian].
- Kachmar, V. M. (1999). Pytannia pro stvorennia ukrainskoho universytetu u Lvovi v avstriiskomu parlamenti na pochatku XX st. *Lviv: misto – suspilstvo – kultura: Zbirnyk naukovykh prats*, 421–430 [in Ukrainian].
- Kachmar, V. M. (1999). *Problema ukrainskoho universytetu u Lvovi v kintsi XIX – na pochatku XX st.: suspilno-politychnyi aspekt* [The problem of Ukrainian University in Lviv in the late XIX – early XX centuries: a socio-political aspect.]. (*Extended abstract of Candidate's thesis*). Lviv [in Ukrainian].
- Kachmar, V. M. (2002). Sprava ukrainskoho universytetu na tli polsko-ukrainskykh superechnosti u Halychyni 1901–1908. *Problemy slovianoznavstva*, 52, 47–58 [in Ukrainian].
- Kachmar, V. M. (1999) Suspilno-politychne vidlunna setsesii ukrainskykh studentiv z Lvivskoho universytetu v hrudni 1901 r. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii istorychna*, 34, 289–299 [in Ukrainian].
- Kachmar, V., & Maryshevych, T. (1995). M. Hrushevskyi i zmahannia za ukrainskyi universytet u Lvovi. Proceedings of the Conference: *Mykhailo Hrushevskyi i Zakhidna Ukraina, Lviv, 26–28 zhovtnia 1994*. Lviv: Svit [in Ukrainian].
- Kachmar, V. M. (1999). *Za ukrainskyi universytet u Lvovi. Ideia natsionalnoi vyshchoi shkoly u suspilno-politychnomu zhytti halytskykh ukraintsiv (kinets XIX – pochatok XX st.)*. Lviv [in Ukrainian].

- Kovaliuk, R. (2001). *Ukrainskyi studentskyi rukh na zakhidnykh zemliakh. XIX–XX st.* Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I.Krypiakevycha NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Kuhutiak, M. (1993). Problema ukrainskoho universytetu v suspilno-politychnomu rusi Skhidnoi Halychyny (1848–1918). Proceedings of the Conference: «Ukrainskyi vilnyi universytet z mynuloho v maibutnie. Do 70-richchia zasmuvannia, Lviv, 13–14 liutoho 1992. Naukovyi zbirnyk Ukrainskoho Vilnoho Universytetu, 16–20 [in Ukrainian].
- L.Ts. (1902). Natsionalna vaha universytetu i konsekventsyi dlia yii renegativ. *Moloda Ukraina*, 1–3, 1–15 [in Ukrainian].
- Mahochii, P. R. (1980). *Natsionalni kultury y universytetski katedry*. Toronto [in Ukrainian].
- Mysak, N. (2018). Realizatsiia osvitychivnykh potreb natsionalnykh menshyn ta narodiv Avstro-Uhorskoï imperii u vyshchii shkoli (na prykladi halychyny): yurydychna ta praktychna skladovi. In I. Soliar (Ed.), *Osvita natsionalnykh menshyn v Ukraini: istorychni tradytsii, pravovi zasady, suchasni vyklyky (XX – pochatok XXI stolit): monohrafiia* (pp. 76–95). Lviv [in Ukrainian].
- Mudryi, V. (1999). *Zmahannia za ukrainski universytety v Halychyni*. Lviv; New York [in Ukrainian].
- Nakhlik, Ye. K. (2018). *Perypetii z pryvat-dotsenturoiu Ivana Franka u Lvivskomu ta Chernivetskomu universytetakh*. Lviv [in Ukrainian].
- Nash zizd. Rezoliutsii. (1913). *Shliakhy*, 7, 82–84 [in Ukrainian].
- Nebuvala demonstratsiia na universyteti. (1901). *Dilo*, 250, 4 [in Ukrainian].
- Pislia universytetskoï demonstratsyi. Masovi areshetovania nashoi akademichnoi molodizhy. (1907). *Dilo*, 15, 1; 17, 1 [in Ukrainian].
- Polska hakata u lvivskim universyteti. (1901). *Dilo*, 223, 1 [in Ukrainian].
- Polskyi senat uriaduie [Novynky]. (1907). *Dilo*, 55, 2 [in Ukrainian].
- Prof. d-r Kyrylo Studynskii ... [Novynky]. (1900). *Dilo*, 91, 3 [in Ukrainian].
- Setsesiia molodizhy. (1901). *Dilo*, 260/261, 1–2 [in Ukrainian].
- Sprava vpysiv ruskykh bohoslaviv... (1901). *Dilo*, 231, 1 [in Ukrainian].
- Stynska, V. (2001). Borotba za universytet u Lvovi na pochatku XX stolittia. *Naukovi zapysky Ternopilskoho derzhavnogo ped. un-tu. Seriia: Pedagogika*, 8, 22–27 [in Ukrainian].
- Krushelnytskyi, M. (Comp.). (1899). *Ukrainsko-ruskyi universytet. Pamiatkova knyzhka pershoho vicha studentiv Ukrainyiv-Rusyniv vsikh vyshchykh shkil Avstrii v spravi osnovannia ukrainsko-ruskoho universytetu*. Lviv [in Ukrainian].
- Universytetski podii. (1907). *Dilo*, 40, 1–2 [in Ukrainian].
- Bandytyzm ruski na uniwersytecie. (1907). *Słowo Polskie*, 41, 3 [in Polish].
- Bobrzyński, M. (1957). *Z moich pamiętników*. Wrocław; Kraków: Wydawnictwo zakładu imienia Ossolińskich [in Polish].
- Gniazdo hajdamaczyzny we Lwowie. (1907). *Nowości illustrowane*, 6, 2–3 [in Polish].
- Hajdamacy na lwowskim uniwersytecie. (1907). *Nowości illustrowane*, 5, 1–3 [in Polish].
- Michalewska, K. (1984). Sprawa uniwersytetu ukrainskiego w latach 1848–1914. *Studia Historyczne*, 1 (104), 35–60 [in Polish].
- Moklak, Ja. (2014). Walka o uniwersytet ukraiński we Lwowie – kontekst włoski i południowosłowiański (1908–1914). *Chornomorskyi litopys*, 10, 47–53 [in Polish].
- Najście hajdamaków na uniwersytet polski. (1907). *Słowo Polskie*, 40, 1–2 [in Polish].

Partacz, Cz. (1996). *Od Badeniego do Potockiego. Stosunki Polsko-Ukraińskie w Galicji w latach 1888–1908*. Torun [in Polish].

Po napadzie hajdamaków na uniwersytet. (1907). *Słowo Polskie*, 42, 2 [in Polish].

W sprawie Uniwersytetu Lwowskiego. *Głos Towarzystwa nauczycieli szkół wyższych*. (1908). Lwów [in Polish].

Nataliia MYSAK

PhD (History), Associate Professor

Senior Research Fellow at the Department of Modern History of Ukraine

I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of NAS of Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8685-9566>

e-mail: natalia_mysak@ukr.net

KYRYLO STUDYNSKYI'S MEMORIES OF THE STRUGGLE FOR THE UKRAINIAN UNIVERSITY IN LVIV AT THE BEGINNING OF THE 20th CENTURY

The source study highlights one of the aspects of the Ukrainians' struggle for the opening of a national higher school in Halychyna at the beginning of the 20th century, in particular the events of January 23, 1907, as a result of which more than a hundred students were arrested. The published memoirs of Lviv University professor Kyrylo Studynskyi are an invaluable source for understanding the public attitude to the problem of the Ukrainian university in Lviv. The positions of the teaching staff, the administration of the educational institution, and some representatives of the regional organization are analyzed. Indicated differences in the views of Ukrainian professors – from non-acceptance and ignoring to a clear awareness of the need to continue the struggle. Special attention is focused on the clear position of K. Studynskyi and O. Kolessa, who, despite personal misunderstandings, came to the defense of the students. Based on the analysis of the general meetings of the Lviv University teaching staff, discussions and verbal altercations, it is revealed the negative influence of the chauvinist-tinged rhetoric of the contemporary press on the formation of prejudiced views of the majority of Polish teachers towards Ukrainian youth. The reluctance of those who influenced the formation of students' identity and worldview to understand the nature and motivation of their protest actions and deeds is also indicated. At the same time highlighted the wait-and-see position of the regional administration on this issue.

The publication reveals the author's position, particularly his emotional states, experiences during speeches and conversations with teachers, court officials, representatives of authorities, concern for the fate of youth, and active participation in supporting arrested students. Reproduced a detailed chronology of events in which K. Studynskyi participated: the general professors meeting of the Lviv University, the arrests of Ukrainian youth, their detention in a pre-trial prison, the discussion of the consequences of student riots at a meeting of the Regional School Council, a personal audience with the Governor, etc. The formation of the reputation of K. Studynskyi as a sincere supporter of Ukrainian students in the youth environment is shown.

Keywords: Kyrylo Studynskyi, Ukrainian university, Halychyna, youth, arrests.